ДЗВОНИ

ЛІТЕРАТУРНО
НАУКОВИЙ
ЖУРНАЛ

Ч. 6

1938

ЛЬВІВ

В. ДЯДИНЮК

ДЗВОНИ

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

8-ий РІК ВИДАННЯ

ЗМІСТ

6 (87)-го числа за червень 1938. р.:

ПЕРЕДПЛАТА НА ДЗВОНИ ВИНОСИТЬ: Річно 15 зл. в передплаті, 18 зол. в післяплаті.

ЗА КОРДОНОМ: Річно 20 зол., або їх рівновартість у чужій валюті.

ПООДИНОКЕ ЧИСЛО коштує 1.80 зол., подвійне 2.50 зол.

Видає Видавн. Кооп. „Мета". Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА Ч. 7/II. ТЕЛ. 294-56.
ЧЕКОВЕ КОНТО П. К. О. ч. 505.041. — ЧИСЛО ПОЧТ. РОЗРАХУНКУ 117.

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ НАУКОВОГО Т-ВА ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ, ЧАРНЕЦЬКОГО 26. ТЕЛ. 253-57.

Юрій Липа

І ПРИЙДЕ ЧАС

I

І при́йде час, коли твої учинки
Обернуться й повстануть проти тебе;
Як вояки, зберуться навкруги́
І зброєю грозитимуть тобі
Нагому й безборонному.
А потім
Посходяться ще вчинки-фарисеї
І відчитають лживі обіцянки
І вимагатимуть, щоб спо́внив ти їх;
І при́йдуть ще повії по заплату.

Ти всіх приймеш без слова. Тільки станеш
І вислухаєш кпин, погроз і лайок
І спо́внишся гірко́тою страшно́ю,
І очі звівши, скажеш: — Боже, де Ти, де Ти?
І на той жаль бездонний Світло скаже: — Тут.
І на той смуток Світло загориться,
І юрби вчинків зєднані у Світлі
Закаменіють, зблїднуть, відійдуть,
І врешті будеш ти із Світлом сам на са́м,
Чого був спра́гнений ти все життя...

Лише, відходячи, зупи́няться два вчинки,
Найліпший і найгірший, озирнуться й скажуть:
— „Так це була людина", — й відійдуть зєднавшись.

II

О, вийти б несподівано з неволі
Тілесности — на простір, виднокруг,
І буть як вітер і як день у полі...
Радіймо, серце, — ось приходить Друг
Той Друг, що лагідний, що — в брамі, на сторожі
До світла іншого, де інші квіти. Божі.

III

Пребудь в мені! Все ближче ночі тінь
І тьма — густіша. Боже, в далечінь

Відходять блага й сили помічні, —
Безпомічному поможи мені!
    Наш день малий, він швидко пропливає.
    І втихне сміх, і слав минуть слова, —
    Нехай же змінні загасають дні,
    Ти, що — незмінний, о пребудь в мені.
Молю Тебе! Не будь лишень на мить,
А як до учнів, злинь, щоб говорить.
Як ла́года, як ви́звіл, заясній,
Не проминай, — зостань в душі моїй!
    Зявись і спо́внись мною! Борони
    Від страху жить, від бруду, що як сни, —
    Хто ж, як не Ти, підпора й провідник,
    Що в сонце й бурю вестиме повік?
Свій хрест подай, як звідти буду йти,
Шлях освіти, верхівлі освіти,
Де рай цвіте, а не чуття земні.
Життя, чи смерть, — а Ти пребудь в мені!

---

*Рене Аркос**

ПРИСВЯТА

Ось моя пісня, о друзі. Ніч западає,
В душі моїй тихо і свіжо,
Як у полі, де спала вже повінь бурхлива.
І я вже не голос, що кинув слово
В безмежне озеро, щоб його сколихати...
Я стомлений круг... що шириться... щоби вмерти...
О, знаю, що завтра, а може й зараз,
В гарячковім чеканню
Пізнаю я царство далеких часів,
Коли не було ще ні одної зірки.
Те царство... а потім це зоряне царство.
Ця хвилина лагідно простягає руки,
Як тиша вечірня над стомленим дзвоном,
І хочеться з Вами, о друзі, погомоніти...
— — — — — — — — — — —
Ми великі і дужі, кожен з нас, бо ми вкупі,
Ми дишемо вільно повітрям одним,
І ніхто з нас не є людиною злою.
Як сказано у Письмі, ми прощаєм образи
І самі стараємось їх не чинити.
Якщо не даємо ми тим, що по той бік,

---

*) Рене Аркос належить до групи так званих у н а н і м і с т і в. Єдина душа, на їх думку, проймає всесвіт, усіх людей і всі речі. Уннаімісти культивували здебільшого вільний розмір і неримований вірш. **Ю. Кл.**

То тому, що вже тут ми без ліку,
Без міри себе розтрачаєм.
Вже не мало часу, як ми топчемо землю,
Вже не мало часу, як кохаємось ми.
Ідуть роки, і частка від нас щоденно
В небуття переходить.
Ми досягли вже віку, коли людина
Менше говорить
І починає робити запаси на зиму,
І йде крізь життя з вагою в руках, —
Ми покищо не знаємо цих обрахунків
І суворих законів крамарства.
Ви тут, мої друзі солодкі, я бачу вас,
Тремчу і знаю:
Ваші погляди квітнуть,
Наче корона,
Круг мого чола;
Серця ваші гарячі
Палають зо мною й круг мене,
І любов моя всіх Вас
Замикає у собі,
Ніби церква.
Ви тут, я Вас бачу, і очі в Вас добрі.
Все стихло, і я спочиваю;
Мій спокій розлігся,
Немов великий чорний пес,
В ногах чування вашого.
Непереможний потяг додолу
Пориває: мене охоплює
Таке бажання виповісти себе,
Що цього вечора прагнув би вмерти,
Прагнув би ввесь розчинитись
В одній невичерпаній фразі.
О горді, о любі мої друзі!
Життя моє скошене, й Ви його знаєте.
Я не маю нічого, — оці тільки сльози, —
Нікого, хто усміхом міг би
В ту мить, як насунеться темрявий сон,
Здержати тягар той, що має упасти.
Я чуваю в довгім самотнім сні.
Я знаю, де те золото, що в листя вплітають.
Я знаю, де треба розкласти вогонь,
Щоб бризкали пахощі,
Щоб спіралями широко знявсь фіміям.
Людина, що я уявляю,
Гідна: вона без оздоби й вінця.
Не бажає нічого собі від юрби,
А йде попереду її.
І під рокіт розбурханий моря

Тягне її за собою,
Мов дивний плащ пілігрима.

— — — — — — — — — — —

Ось моя пісня, о, друзі! Вже високо місяць,
Єство моє шириться... шириться... щоби вмерти,
і лине в простори,
до неозорих
зоряних хорів.

Переклав
Юр. Клен

Юрій Косач

ОСМОМИСЛ

Тремкі та тихі — мов молитва зрання
угорські зорі над кінним полком,
під нами край, а зправа вже світання
і срібно-ріки, роси і шолом.

Співають сопілки про подвиг ратний —
умерти солодко у їх співучий час,
стежа до Заходу — за нею вже Карпати
і в хмари біг шолом знечевя згас.

Табори городом нахмарились чернечо,
молитви гуд — колосся списів шорх,
мигтить кирея князеві на плечах,
вітрилом бється, в вітрі князь — прапор.

Він зорить південь, у стременах стоя,
він пє Дунаю синь і кораблі
уже пливуть, січуть бурун кермою
на грецького шляху піннім крилі.

Не зачаклує знов Чагрова чоло,
вороже відьми око — глиб спокус,
стучнію я за шовковим подолом,
збабію я, в довіллі розлінюсь...

Вогні, вогні — у зворах мов прапóрці,
таж ясно дневі, гóрдо зацвисти,
— Король уходить, кінь в піні угорця,
а там — щілиною, спалахують щити.

1937

Борис Лисянський

⁂

Дайте радість зазнати останню —
Хоч на день, на коротку мить...
У посвятнім, потужнім змаганню
Дайте серцю згоріть!

Келих пінний кривавої муки
Дайте випить до дна,
Щоб почула побідні звуки
Моя тиха труна!

⁂

Шляхом скривавленим терпінь
Веде мене містична сила...
І лине в сяйну височінь
Моя душа сріблястокрила.

Ясна́ кришталиться блакить,
Співає променисте море...
І знов стихійно хоче жить
Просякле смутком серце хоре.

І. Папіні

ВСІ ЗЛОЖИЛИ ОБІТНИЦЮ*)

Не кличте мене до себе, любі браття. Дозвольте залишитись мені самому, щораз більше самому. Не дивуйтеся, що обминаю не тільки інших людей, але й навіть вас, яких люблю. З кожним днем шукаю щораз більш віддаленої самоти: голоси ваші доходять до мене, як молитви процесії, що ступає долиною, там, поза рікою.

Не мучте мене вже більше. Дозвольте, хай душа моя зжирає себе сама: на що ж придалося б вам стежити за моїм тілом: ніколи не довідаєтеся, що гризе мою душу. І якщо б я вам навіть сказав, не були б ви спроможні врятувати її, навіть ви, браття мої, що вас так дуже люблю. І ваші голоси, такі дуже дорогі, не вміли б дати відповіді на мою скорботу.

Міг би я тільки вас запитати: Чи є посеред вас хто, кому, одного забутого дня, зробив я якусь велику обітницю?

*) Як нарис „Німі“, вміщений у попередньому числі „Дзвонів“ (4—5 с. р.), так і цей написаний тоді, коли автор тільки що починав спрямовувати свої думки на правильний шлях, який довів його до католицтва. Ця новеля, вибрана зо збірки „Трагедії буднів“, також одна із тих, що вказує нам, як пристрасно шукав Папіні за правдою і якими шляхами до неї доходив. **Ред.**

Що ж ви могли б мені відказати? Знаю добре, що не обіцяв я нічого нікому з вас. Не обіцював навіть того, що буду вас любити, а проте і без того люблю вас так дуже, браття, яких сьогодні покидаю на повній сонця дорозі!

Не обіцював я нічого нікому з вас, а проте *щось обіцяв я комусь!* Ось нова мука, що наповняє темрявою мого духа.

Щось я обіцяв комусь!

Що обіцяв? Кому зложив обіт? Не знаю, не памятаю, не відгадую. А проте я певний, що те сталося, і що мене осудять, якщо даного обіту не дотримаю.

Від багатьох літ мав я почуття тієї невідомої повинности супроти якоїсь невідомої істоти. Здавалось мені, що життя моє це щось зайве і пусте, ніби час якогось безладного ожидання і ялової туги. Чув я, що прийшов на світ не на те, щоб жити щоденним життям, життям усіх людей. Мав я вчинити щось такого, чого ніхто інший не міг би доконати.

І тепер знаю нарешті, чому відчував я те все. Розумію, чому моє життя подібне було до павзи без значення.

Зложив я обіт, зложив комусь урочисту обітницю і мушу її дотримати. Але як можу її сповнити, якщо не памятаю, кому я її заприсяг? І коли була та велика й урочиста подія мого життя? Може в якімсь забутім сні, може в якійсь хвилині, коли звичайна свідомість моя була притьмарена, може в якімсь іншім житті, що в нім я жив перед народинами на землі і про яке зберіг я тільки мрячне прочуття.

Не вмію відповісти і ніхто відповісти не вміє. Запитував я усіх людей, що довкруги мене; і тих усіх, яких я знав; і навіть тих, що їх я міг був пізнати — і всі вибухали сміхом, чуючи мій запит, та запевнювали мене, що я ніколи нічого їм не обіцював.

Постановив я дістатись до джерел своєї ріки спогадів, віднайти — одно по однім — всі свої слова, всі свої вчинки, всі зміни долі, аж до дитинства, аж до порогу життя, щоб виловити якийсь слід своєї несповненої обіцянки, що зависла — як я відчував — над моїм життям, немов погроза якоїсь кари, що мала вічно відновлятися.

І не знайшов я нічого, не відкрив нічого. В цім житті, яке знаю, в цім світі, який замешкую, не знаходжу жадного сліду тієї обітниці! Тому гризуся і мучуся, обминаю товариство тих, що їх люблю, і тих що мене люблять. Хочу знати, що повинен я вчинити, що прирік я сповнити, що зробити мушу! Інакше, на що ж придасться моє життя? Чи ж на те прийшов я на світ, щоб наповняти жолудок, щоб вправляти в рух свої ноги, щоб бавити зір золотом соняшників чи чорнотою кипарисів, щоб стискати долоні, щоб стежити якусь іскорку думки почерез гущі слів? Не на те збудоване це моє тіло і запалена ця моя душа. Поки тіло зужиється, як стара обува, поки душа вигасне, як опущений вівтар, мусить моє діло сповнитися, мусить мій обіт доконатися, мусить обітниця бути дотримана.

Може бути — розважте добре — може бути, *не тільки я один зложив урочистий обіт*. Може бути, любі браття, в якімсь своїм житті, або в якійсь хвилині свого життя, кожний із вас зложив урочисто велику обітницю. Горе тому, хто не памятає, що заприсяг! Горе тому, що свого життя не вважає за завдання, до якого зобовязався, приходячи на світ. Горе тому, що не чує в кожній хвилині докорів з приводу діла, яке не проводить у життя, а яке взяв на себе!

Не знаю, що я обіцяв, але чую, що щось обіцяв і прагну про те довідатися. Одначе люди — і ви знаєте це, любі браття, — не чують навіть того. Живуть так, неначе б не мали нічого сповнити, вживаючи життя так, як вирафінований піяк смакує, ковтень по ковтні, золоте іскристе вино. Ніякий голос їх не будить, нічия рання сурма не кличе їх, щоб бігли братися за своє діло. Живуть так аж до останнього дня і не прочувають, що поза брамою життя може очікувати їх Хтось, Кому якийсь зложили обіт.

Але я не хочу з порожніми руками ставати того страшного дня. Хочу дотримати своєї обітниці, і душа моя не зазнає спокою, доки її не відкриє.

*

Тому, любі браття, і тільки тому стороню від вас. Тому шукаю щодня щораз то дальшої самоти, втікаю у глиб гаїв, вдираюся на гори, покриті смеречиною, на верхи скал, що стирчать серед провалля, де повимирали навіть потоки.

На самоті чую виразніш голоси, що мене кличуть. Кожний гомін світу стає там закликом, сиґналом, що кличе нас до праці. Коли будять мене дзвони, що бють на тривогу посеред ночі, коли чую брязкіт череди кіз на міжгірї, непереможна сила пориває мене, стрясає і приневолює бігти й виконувати те, що голос той наказує.

Але ледве зірвуся на ноги і пічну наслухувати, гине усякий слід, і знову не знаю, що чинити маю. Не знаю, не знаю досіль, не можу дійти до того, що я прирік. Моя мука зачинається знову; душа знову виється в журбі, і так минає це моє життя, безкорисно, як лінива вода, що спить в рові побіч вмираючого млина.

Хай кожний із вас, любі браття, намагається пригадати собі свою обітницю!

Може це тільки обіцяв я комусь: пробудити у вас обітниці ваші! І якщо це зроблю, благословенні будуть сльози, що їх бачить ця моя самітність.

Остап Гук

ПЯТЬ КРОКІВ

Пять кроків вздовж, два кроки вширш, чотири кроки вверх це те гніздо, що в ньому з одного боку двері, з другого мале, густо заґратоване віконце — одинокі лучники із зовнішнім світом, це те гніздо, що в ньому царить нудьга самітної людини...

Пять кроків вздовж від вікна до дверей і дверей до вікна повільно вистукують кроки об твердь бетонової долівки, вибиваючи ритм часу, як ритм життя серце...

Вікно — екран. Щоправда, образи чергуються на ньому дуже повільно, все ж таки вони зміняються бодай як не в суді, то в декорації. Інколи вистачить така дрібниця, як перелет голуба, воробця, чи хоч би зовсім непоетичної птахи — ворони, щоб викликати оманливо нові враження. В дійсності нових вражінь нема, а ті, що є, нудні і нецікаві, більшість із них прикрі, сильніше болючі, як фізичні удари.

Пять кроків в один, пять із поворотом у другий бік ритмічно рухається жива істота, як маятник годинника, що своїм рухом сповняє функцію міри часу...

*

З усіх кутків, з усіх шпар, з усіх можливих сторін приходять все ті самі гості, все ті самі проблєми, що зводяться до трьох знаків питань: „За що, на що і чому'', а з ними всуміш несе уява спомином картини минулого, щоб туга за тим, що вже раз на все пропало, обвилась гадиною довкола зраненої душі та постійно впорскувала свою пекучу їдь ще на більшу нудьгу, ще на більшу скуку і жаль...

Вичерпуються сили. Хочеться спокою, будьякого спокою, щоб тільки спокою. Очевидно не зовнішнього спокою, а внутрі, де вже не вітри, а гураґани розвели свій переможний танок!...

Спокою... і десь із глибини темряви, мов блудний вогник прилетить хутко страшна думка, страшна, бо гідна тільки слабких, або нікчемних душ, страшна у своїй приманчивості, як лямпа, чи свічка для нічних комах — зо світлом смерть, така принадна смерть, як перший поцілунок коханої жінки...

Це тільки одна — одніська хвилинка тупого болю, потім вже ніщо... так легко, приємно, щасливо, як у казці...

— А потім?...

— Воля...

— Не питай... воля!... чи є щось кращого на землі, як воля?...

— А потім?...

*

Геть собі йдіть лукаві, принадні думки, геть собі щезайте!...

Не кусіть приманою мертвого спокою (на це ще час). Краще життя!...

— Ха — ха, чи це життя, це довкілля — не домовина, не гробовець?... Пять кроків вздовж, два кроки вширш...

Чи це життя, упрощене до найпримітивніших форм фізіольоґії, чи це життя?... Ха-ха-ха!

Як серце ледве у грудях бється, як мозок ледве реаґує, як всі духові і фізичні сили на те, щоб зносити сам біль, саму нудьгу, саме опущення!... Таж всі близькі душі давно про тебе забули, давно викинули з сердець всі почування, стоптали твої... Рішайсь!...

Брехня, брехня, а хоч би правда, я вірю, що брехня!...

Геть прокляті думки — життя все має свої цінності, свої примани, навіть тут, на цьому сумному місці, як не у реальній дійсності, то бодай у моїй волею утвореній уяві, як не у сучасному і майбутньому, то напевно у минулому, в скарбниці колишніх щасливих днів і снів!...

*

Де ж Ви, товариші мої щирі, де ж Ви, кохані жінки, осолодо і потіхо, де ж Ви?...

Де ж Ви, що в самоту, в холодні сірі дні слотливої осени, в морозні, сковані льодом нудьги зимові вечорі, слали мені у далеку чужину стільки духових сил, що у найтяжчих хвилинах безсилля, в ментах замрячення і отупіння, в хвилях патольоґічного хаосу, десь із глибини підсвідомости приходили нові світла, нові дрібні промінці, а з ними новий наклад енерґії із закликом:

Не здавайся!

І в тихі запашні дні весни, як сонце гасне за обрієм та соромливо останній раз в живу могилу загляне, на прощання китицю квітів багряного золота залишить — незабудьки золотих сердець... А літо, солодке літо вимріяних снів, як жар вогнем спалить, на екран спогадів мережана скатерть Рідної Землі мяко стелиться, пахне спіле збіжжя, а в ньому волошки... розсміяні сині очі... і маки, червоні маки, як кров...

Бачу Вас усіх усміхнених, щасливих, безжурних. Приходьте, подайте сил, бо моїх вже замало, щоб гідно витривати на становищі...

Приходьте, хай гляну у Ваші розсміяні очі, кохані очі, як зорі в теплу майову ніч....

Приходьте, відірвіть думки від мертвої тиші, що лящить в ухах звуками іржавого, пощербленого заліза сверлів, що глухим грюкотом могутнього двигуна-молота товче шпаркий струмок гарячої крови бючками висків...

Приходьте і свої цілющі руки положіть на розпалене чоло та принесіть дрібку сну, сну — забуття, сну — несвідомости жахливої дійсности!...

*

І Ви, добрі, прийшли. Прийшли думками в мою живу могилу. Чую ваші слова, чую дотик Ваших рук, чую безмір Вашої прихильности і співчуття, бачу у Ваших очах усміх весняної чічки, як перший усміх закоханої дівчини... Мені так добре з Вами, так мило і безжурно, як було хіба людині в раї ще тоді, доки вона не знала ще, що гріх, що сльози...

Я бачу Вас усіх, що більше, між Вами нових, таких нових, що про їх існування я ніколи не знав, і вони теж разом із Вами прийшли... прийшли принести найкращий дарунок, що може дати людина людині: радість життя!

*

Ви прощаєтесь зо мною — чую солодкі Ваші цілунки на спалених устах та споченому чолі, чую музику Ваших слів:

До скорого побачення в інших умовинах, в кращих ситуаціях химерної долі...

*

Тяжать повіки. Очі заходять серпанком імли. Ще декілька іскор мигне хутко крізь екран свідомости, мов зорі, що падають у спокійну, погідну і запашню літню ніч, і сон, короткий твердий сон понесе відпочати в царство казки зо знаком перемоги, що зветься: радість життя!...

Г. Костельник

РОЗМОВИ З ХРИСТОМ

(Продовження; див. ч. 4—5).

3. Знак, що йому будуть суперечити.

Прийшов Ти у стилі пророків. Не в стилі царів, як сподівалися люди, не зо славою і блиском, не з владою, що на неї покликувався Пилат перед Тобою, тільки в стилі пророків, у яких — на диво наших очей — сполучена слабість землі з силою неба.

В усьому, крім гріха, Ти був подібний до нас, що мешкаємо на цій „долині сліз", а рвемося до „небесного царства". Тому Ти й називав сам себе „С и н о м Ч о л о в і ч и м."

Божий Син, Бог захотів стати чоловіком?... Це для людського роду і соблазнь-абсурд, і враз таємна, приглушена надія та побоювання. Хто ж зміряє людську душу до дна? Хто вичитає всі її звязки з її праджерелом у всесвіті? Наче вулькан, з невідомих глибин виносить вона на верх вогонь і силу, якій дивуємося, бо ще вчора ми були „певні", що вулькан уже вигас... Контрастами, як усе, людська душа посувається вперед на шляху життя. Сон і ява чергуються в нашому житті.

Соблазню-абсурдом і враз таємною надією та побоюванням для людей — Б о г; соблазню і враз таємною надією — д у ш а, ж и т т я... все, що велике, що переростає міру будня. Наче б були два серця, дві душі в людині і наче б раз одна промовляла, а другий раз друга.

І діляться люди на таких, що для них Бог посміховище, та на таких, що для них Бог віра, надія і любов; на таких, що для них Богочоловік посміховище, та на таких, що для них Богочоловік „шлях, правда і життя".

Господи, Ісусе! Ти „знак, що йому будуть суперечити" — так запекло, як Богові; і що йому будуть так віддані, як Богові.

Ніхто з людей не поставив себе так високо, як Ти.

Ніхто при твердих змислах так не зрівнював себе з Богом, як Ти. А Ти й умер за те, що на суді не хотів відкликати того, для людей жахливого, зрівняння.

Хто ж Ти?

Дилєма, записана вже в Євангелії, вічно жива:

Або Ти „неістов" (несамовитий), або Богочоловік.

4. Хто Ти?

Ти „неістов"?!... Хіба такий, що Богові дорівнює, що з Божої „скарбниці творчих сил" бере обома руками, а до людей, що тільки відгадують тайну Божих творчих сил, робиться неподібний.

Який же Ти „неістов", коли Твоє життя й Твоя наука це найкраще, що появилося в історії людства — найкраще і найблаготворніше?! Віки й віки ростуть від Твого „квасу", збагачуються Твоєю „дорогоцінною перлою" і Твоїм „укритим скарбом".

Ні, ніяк не можу Тебе помістити в рубриці „неістов" (у звичайному розумінні), бо скоріш я сам мусів би попасти до неї, якщо хотів би Тебе там помістити.

Отже хто Ти?

Накидаюсь Тобі на суддю не з гордости, а з конечности, щоб я знав, до кого пристаю, кому повірюю мою душу.

Та вперед мушу висповідатись перед Тобою: хто я. Бо інакший буде мій дослід, ніж був дослід наших батьків, коли впевнялись про Тебе.

Я — нова людина, яка досі ще ніколи не розмовляла з Тобою. Я — природник і фізик, я — психольоґ, я — книжник з XX. віку. Я маю в собі душу Твоїх новомодних ворогів, природників, фізиків і психольоґів, що відреклись Тебе, та я Тебе не відрікся.

Ніщо людей так не різнить — ні громадянське становище, ні майно, ні титули, як різний ступінь пізнання світу. Бо коли для Тебе світ інший, то і ти інший — тому що ти також одна позиція в будові світу. А з того випливають для тебе нові права і нові обовязки — нові ускладнення і вартості життя.

О, яка велика різниця між душею старинних Отців Церкви, схолястиків і нашою душею! Василій Великий, Йоан Золотоустий, Августин Дамаскин, Тома з Аквіну, Дунс Скот — великі уми, але їх світ був малий. Справжній світ був для них невідомий.

Світ нас різнить! Вони могли, що тільки хотіли, уявляти собі з історії та устрою світу, щоб усе погодити з Тобою; а ми звязані і палеонтольоґією, і астрономією, і фізикою, і біольоґією, і психольоґією... Їм було легко признавати Тебе, за кого Ти себе подаєш, а нам не легко. Ми заглибоко

розкрили природу, а з обявлення не знаємо нічого більше, ніж вони знали.

Їм здавалося, що Земля є основою й осередком цілого всесвіту, що довкола землі ціле зоряне небо кружить; що людина існує на світі лише кілька тисяч років...

А нас мучать жахливо побільшені й скомпліковані рахунки та розміри природи.

Астрономія нам каже, що в нашій ґаляктичній системі 50 мільярдів сонць, її промір виносить 200.000 років світла; але зокола нашої ґаляктичної системи („молочної дороги") ще є мільйони інших, подібних — найближче віддалена від нас 800.000 років світла, найдальша, досі відкрита, 240 мільйонів років світла. Жах!

Фізика нам каже, що 1 ґрам первню містить приблизно 1 квадрильйон атомів; електрон, найменша складова частинка атому, в промірі має 3 більйонові частини міліметра. А ввесь той мікрокосмос і макрокосмос невпинно рухається, енерґії вяжуть масу і кермують нею.

Палеонтольоґія запевнює нас, що наш людський тип існує на землі вже від соток тисяч років, а крім нашого типу існував ще якийсь нижчий людський тип — „неандертальський" і мабуть ще якийсь нижчий...

Господи Ісусе, як це все погодити з Твоєю місією на землі, з наукою св. Письма і Твоєю Євангелією? А ми, нинішні природники й психольоґи, просто хоруємо на „манію осторожности"; наш критицизм ніколи доволі не насичений, бо „хто раз попікся, той і на зимне дмухає" — а ми в тисячних випадках і самі помилялися, й бачили, як помилялися найбільші віртуози думки.

Ми чимнебудь не вдоволяємося, коли йде про правду, бо ми науковці, виховані в ляборатріях, при інструментах, що махінально мірять правду; наш фах — шукати „чистої правди", відкривати її й відділювати від привидів та людських упереджень.

Ми переконалися, що чисту правду нераз закриває споводна, фальшива наглядність, що чиста правда з правила несподівана, неймовірна — парадокс, а її система жахливо скомплікована.

Якже ж нам тяжко схопити Тебе в нашу „наукову сітку", щоб наша душа впевнилася: „тепер я Його маю", щоб наситилася її розгалужена й витончена критичність.

Та хто виліз на гори, по горах мусить ходити. Вже старозавітній мудрець нарікав: „Хто причинює знання, причинює гризоти" (Проп. 1, 18). Нові здобутки — нові журби.

5. Реліґійний реформатор.

Одне нас дуже віддалює від себе: Ти не „природник"!

Тільки один раз Ти відозвався нашою мовою, наче б з нашої душі: коли Ти казав подивляти красу пільної лілеї, що краще зодяглася, ніж Соломон у всій своїй славі.

І ще один раз Ти промовив нашою мовою, наче з модерного астрономічного становища: „В домі мого Отця осель багато... йду приготовити вам місце. А як відійду і приготовлю вам місце, знову прийду й візьму вас до себе, щоб і ви були, де я" (Йоан, 14,2—3).

Та ми тільки здогадуємося, що ці Твої слова могли б бути pendant-ом до нашої астрономії, яка нам відкрила безчисленні світи. Бо якщо Ти справді так розумів би ці свої слова, то всі рахунки між нами відразу були б вигладжені. Тоді Ти був би такий, яким ми Тебе хотіли б бачити: що знає всі т а й н и п р и р о д и.

Нас це дуже дивує, а властиво більше іритує, ніж дивує, що Твої ученики ніколи не поставили Тобі таких питань, які нас мучать: Що місяць? Що сонце? Що зорі небесні? Як довго на землі людський рід?... Але навіть Твої вороги, вчені фарисеї та садукеї, не поставили Тобі таких питань. Розуміємо, що Ти міг би був їх чимнебудь збутися, бо їх цікавість у тих речах була тільки дитиняча.

І нас Ти міг би збутися може таким словом (підходжу під Твій стиль): „Невже також їсти скажете мені за вас? Що Бог полишив вам, чи я це маю від вас відбирати? Моя річ повчити вас про Бога та про друге життя, а не про зорі небесні".

Все таки ми, природники, скоріш дарували б половину Твоїх чудес за ту ціну, щоб Ти був прославився обявленням якихось великих природних правд. Тоді Ти тріюмфував би в теперішньому світі!

Годі, кожний хоче, щоб до нього говорити його мовою. А ми хотіли б, щоб Ти до нас говорив нашою „природничою" мовою.

Таке наше бажання, хоч наш розум не має певности про його обєктивну вартість. Чи Твої „природні обявлення" не обтяжували б походу Твоєї Євангелії по світі? Скільки ж то було борні, поки вчена Европа погодилася з геліоцентричною системою Коперника?

Всотеро я призадумувався над тим: Як поводився б Спаситель, що дійсно був би „вочоловіченим Богом" на землі? Ніколи того не спишу, що я передумав, бо це неможливе, але завсіди мені виходило, що „вочоловічений Бог" не міг би інакше поводитися, ніж Ти дійсно поводився. Він мусів би так достосуватися до свого людського довкілля, як Ти достосувався, і мусів би так обмежитися на с а м і й ч и с т і й р е л і ґ і ї, як це Ти зробив.

Дуже обманюють себе соціялісти, коли собі уроюють, що ніби Ти хотів бути соціяльним реформатором. От — хто який, той думає, що кожний такий, навіть у мріях. Соціялісти тільки майно ділили б, а Ти не хотів поділити майном навіть тих двох братів, що Тебе прохали про те, бо це не була Твоя справа.

Мойсей був релігійним і соціяльним реформатором, а Ти тільки релігійним — зовсім доцільно і послідовно. Ти займався

тільки „внутрішньою людиною”, як навчив нас говорити ап. Павло.

І слушно, бо це наче зародкова клітина для цілого життя людини, і особистого, і соціяльного*).

Нинішні природники, фізики та психольоґи загубили цю „внутрішню людину”. Я їм не дивуюся, бо я також ходив по їхніх шляхах. Якщо чоловік, замість щоб бачити свою жінку так, як її дійсно бачать людські очі, бачив її „очима модерної фізики”, невже міг би її любити й жити з нею? Якщо б бачив перед собою, замість людини-жінки, мряковину, зложену з більйонів і більйонів атомів, протонів і електронів, що виконують свої дивні рухи, невже міг би з їх рухів відгадати любов своєї жінки і взагалі її внутрішні стани? У мряковині атомів він загубив би „внутрішню людину” своєї жінки — загубив би свою жінку, хоч вона стояла б перед ним.

Так модерні фізики й психольоґи загубили „внутрішню людину” — і розійшлися з Тобою, мій Господи й Учителю!

Та я не загубив „внутрішньої людини” — і це нас нерозривно вяже.

(Продовження буде).

---

*Ростислав Лащенко***)

Дзвони 1938 №6

КОБЗАРІ І ЛІРНИКИ У ВЕЛИКІЙ УКРАЇНІ

„Вітер віє, повіває,
По полю гуляє,
— На могилі кобзар сидить
Та на кобзі грає...”
(Т. Шевченко).

„Пісні для України — все і поезія, і історія, і батьківська могила”[1]) — писав колись Гоголь. І дійсно: хто не знає, хто не розуміє, яку ролю, яке значіння має в Україні пісня? В піснях українських, як в дзеркалі, відбивається все життя народнє, побут народу, народні бажання, думки і мрії; в піснях український народ пригадує ті визначні історичні події, що глибоко зачіпали народнє життя, ворушили громадський спокій. А таких подій у нашій Україні в давсе це знаходило свій вислів в українській пісні, в українській лекому минулому її було чимало, бо Україна довго і вперто боролася

---

*) Це значить: хоч Христос не був соціяльним реформатором, то проте з Його науки випливають тривкі і непохитні напрямні в соціяльних справах. **Редакція.**

**) Покійний автор цієї статті (* 1877 — † 1929) був професором історії українського права в українськім університеті в Празі. Відомий він як учений передовсім із своїх праць: „Лекції по історії українського права”, „Копні суди в Україні” та „Невільна людність в Україні”. — Цю статтю написав Р. Лащенко ще в травні 1921. р., проживаючи тоді у Львові. Родина Покійного надіслала нам її вже в 1932. р., одначе вона пролежала у нашій редакційній теці аж досі. Зміняємо у ній відповідно тільки закінчення з відомих причин. *Редакція.*

[1]) Твори Н. В. Гоголя, т. IV, ст. 193.

за свою волю. І всі визначні історичні події тієї крівавої боротьби за волю народу, за кращу долю його, лицарські змагання вождів народніх, що клали свої голови на полі бою, їх героїчне почуття — „думі”.

Ті пісні і думи на широких просторах землі української співали наші національні рапсоди, наші бояни — українські кобзарі-бандуристи. (Рапсодами ж у греків, а боянами у нас ще за часів князівської України-Руси звалися народні співці, що співали про всякі „героїчні” події).

Кобзарі або бандуристи співали в Україні пісні і думи за допомогою (під так званий акомпаньямент) осібного музичного струменту — „кобзи” або „бандури”. Бандура — струмент досить складний. Роблять її звичайно із липового дерева і має вона вигляд тикви; бандура має 12 струн, із них шість грубші від інших. Шість більших струн звуться бу́нти, а другі шість — при́струнки. Струни роблять із овечих кишок. Але можна зустріти бандури, що мали і по 18, 19 і 20 струн; на такій бандурі ще недавно грав відомий харківський бандурист Павло Калиберга.

Українські народні мельодії, що за свідоцтвом славетного музики нашого, небіжчика Миколи Лисенка, своїм складом нагадували мельодії старовинно-грецькі, виконані на такому ніжному струменті, як бандура, не могли не робить дуже міцного враження на слухачів.

Кобзарі, як і старовинні грецькі рапсоди в більшості — сліпі на обидва ока. Позбавивши сліпця змоги безпосередньо доторкуватися до зовнішнього світу, природа звичайно винагороджує його великим хистом у собі самому творити цілий світ думок; закривши для нього враження світла, природа розвиває в заміну за те в більшій мірі його музичні слухові здібнощі... Переживаючи, як Гомерів Нестор, декілька поколінь, пройнятих одними й тими самими мріями, та маючи таким чином спромогу вибрати найвизначніші факти героїчного життя, складають вони під звуки бандури або іншого музичного струменту ті епопеї (героїчні оповідання), що у всіх майже народів є їх найкращим словним багатством”[2]). Але щоб добре грати і співати під бандуру необхідний — хист, талант, а передовсім досить трудна і складна наука.

Кобзарі звичайно походили з найбідніших, незаможніх селянських родин України. Злидні, бідність — тяжке горе; а коли до того додати каліцтво — сліпоту, горе стає страшним, безкраїм.

Більшість кобзарів в Україні ставала кобзарями ще в молодих літах; багато навчалося грати на бандурі й співати пісні ще майже в дитячих роках. Трапиться в бідній селянській родині лихо, осліпне хлопчина, помре батько, а то — борони Боже — і мати, збереться рідня і сусіди, посумують, поміркують та й поведуть хлопчика до бандуриста — теж сліпця у „науку” — нехай вчиться! Звісно, за старих часів усяких дитячих захистів, куди брали б таких бідолах-сиріток, ще й не було.

„Наука” у кобзаря тяглася років три-чотири, а то й пять. Коли учень вже трохи навчиться співати й грати, кобзар посилає його на

---

[2]) Див. „Остап Вересай”, Ол. Русова. (Из І. т. „Записок Ю.-З. отд. Русск. Географ. Об-ва”, 2 ст.).

ярмарок або на базар — туди, де збираються люди, добувати співом хліба. Увесь свій заробіток учень віддавав кобзареві. А за це цей останній вчив його далі доти, поки учень уже остаточно навчиться. Але не кожний кобзар знав усі пісні й думи, і молодому сліпцеві-кобзареві доводилося ще довго самому вчитися, прислухатися до різних дум і пісень.

Які ж саме пісні співали здебільша кобзарі в Україні?

Пісні були різні, але всі ті пісні можна поділити на кілька окремих відмін щодо їх змісту й складу. Передовсім до таких пісень належали пісні про різні історичні події, що свого часу трапилися в Україні і залишили по собі память у народніх спогадах. Це якраз були так звані „історичні думи”. Далі йшли пісні „божественні”, „псальми”; це пісні релігійно-морального змісту в честь Св. Богородиці і різних Святих, про правду і т. ін. Співали також кобзарі і пісні жартовливі, „сатиричні”, в яких висмівали усякі хиби, що ганьбою крили людське життя. Крім того грали вони і різні „танці”: метелицю, горлицю, гарбуза, тощо.

Із старих історичних дум, що їх співали у Великій Україні до останнього часу окремі бандуристи, дуже цікава дума „Про Олексія Поповича і бурю на Чорному морі”. Дума ця з часів морських запорозьких походів до берегів Анатолії (Туреччини). В думі розповідається, як на Чорному морі притихла страшенна буря після того, як

Скоро став Олексій Попович
По істинні правді
Гріхи Богу сповідати...
...Притихла і впадала,
Мов на Чорному морі не бувала...

Крім цієї думи бандуристи співали ще чимало старовинних козацьких дум про боротьбу з татарами і турками, як напр. думи про Самійла Кішку, про Марусю Богуславку, про Хведора Безрідного, плач невільників на каторзі, а також пісні історичного змісту з часів козацьких війн із поляками, напр., дума про Хмельницького і Барабаша, про Корсунську битву, тощо.

Із історичних пісень, що їх співали кобзарі до останніх днів, великою любовю народу втішалася дума „Про удову і трьох синів”. В думі тій розповідалося про горе матері удови, яку сини вигнали на старости літ і якій довелося жити по чужих людях.

Гей то в святу неділеньку
То рано пораненько
То не в усі дзвони дзвонять, —
А то сини свою неньку,
Удову стареньку,
А з свого подвіря то ізгонять...

З такою ж самою пошаною ставився народ по всій Україні і до думи „Про брата і сестру”, яка „на чужій чужині овдовіла, своїми діточками маленькими осиротіла”. Сестра „з чужої чужини” кличе до брата:

Братику мій рідненький,
Як голубонько сивенький!
Через бистрії води білим лебедоньком перепливи,
А через широкі степи малим-невеличким перепілонь-
ком перебіжи,
Через дальні далекії сторони,
Через темні високі луги
Ясним соколом перелети
На моє подвіря сизокрилим голубком упади...

Слухаючи цієї думи, як і думи „про удову", жінки в Україні завсіди плачуть. Та й не самі жінки. „Влітку я часто бував — розповідає один письменник (п. Крист) — в Куражському манастирі, де й познайомився з бандуристом Остапом Бутенком та записав від нього чимало дум і пісень. Якось раз після хрестного ходу я пішов біля ставу вузенькою стежечкою, що бігла навколо архиєрейського саду. Раптом понеслися звуки бандури і співи Остапа. Я вийшов із брами і спинився. На спаді неглибокої яруги сидів Остап і співав думу „про Удову". Навколо стояло шість-сім жінок-удов і, схиливши голови на праві долоні, одні плакали, другі раз-у-раз повторювали за сліпим і кидали свої уваги"[3]). Таке міцне враження робила дума, що її співав кобзар, на слухачів! Але траплялося часто й так, що, співаючи думу, сам кобзар разом із своїми слухачами плакав. Про такі випадки свідчить і небіжчик Ол. Русов, розповідаючи про славетного українського кобзаря, теж вже давно небіжчика, Остапа Вересая, який, виконуючи деякі місця своїх пісень, заливався сльозами[4]).

З пісень „божественних" або „псальм", як називали їх самі кобзарі — пісень, які ще недавно в XX. віці співали у Великій Україні бандуристи, відомі отсі: „О жизні", „О розставанні душі з тілом", пісня про „Святого Лазаря", „Ісусе мій прелюбезний", „Олексія чоловіка Божого"; відомі також пісні морального змісту про „Блудного сина", про „Страшний Суд", про „Правду" й інші. Такі пісні навчального змісту, як от пісня „про Правду", були дуже до вподоби слухачам.

Ой у світі правди, правди не зіскати!
Що вже тепер правда стала у неправді жити,
Тепер правда у панів у темниці,
А щира неправда з панами в світлиці!
Що вже тепер правда стоїть у порога,
А щира неправда з панами в конець стола!...
Тепер уже правду ногами топтають,
А щиру неправду медом-вином напувають!

Дуже улюблена й поширена також пісня „Всякому городу нрав і права" — вірші відомого українського фільософа-вченого Григорія Сковороди, що жив ще у XVIII. віці на Полтавщині й Харківщині. Пісня ця була така популярна, така відома, так подоба-

---

[3]) Е. Крист. Сб. Харьк. Ист.-филолог. Общ., XIII, 1902.
[4]) Ол. Русов, цитов. праця, 23 ст.

лася, що із 34 рядків віршів Сковороди кобзарі самі поширили їх аж до 84 рядків.

Із жартівливих пісень більш над усе кобзарі співали так звану „Дворянку", „Чечітку", „Попадю", „Кисіль" і деякі інші. Остап Вересай, що жив ще у другій половині минулого століття, із жартівливих пісень співав „Щиголя", „Бугая", „Хому і Ярему", „Гусарську жону" й інші. Із жартівливих пісень, що їх ще у XX. віці співали в Україні кобзарі (в різних відмінах), дуже відома була пісня „Кисіль". Чоловік занедужав. Хвора людина, звісно, — з „вибриками": забажала кисілю. Жінка турбується:

Ой мій милий заболів,
Киселечку захотів...
Пішла жінка по селу
Добувати кисілю.

Кисілю жінка не добула, а добула овес:

Цить, милий, не вмірай,
Киселечку дожидай...
. . . .
І забрала овес
У запаску увесь.

Посипала вона овес на холодній печі:

Ой і сох той овес
Цілий місяць увесь.

Коли овес висох, пішла жінка добувати на селі жорен.

Не добула камяних
Та й добула лубяних...

Почала молоти:

Ізмолола той овес
На мучицю увесь.

Далі добула дурна баба діжку без днища. Процідивши вранці на чотири пальці, поставила до печі:

Поставила до печі —
Уже милий без речі.

Кінець кінців:

Поки кисіль укипів,
Уже милий одубів...

Кобзарі в Україні втішалися великою пошаною у бідного незаможнього народу. Всюди, де вони тільки не зявлялися, чи на майдані, чи біля церкви, чи на ярмарку, чи на базарі, навколо їх завжди купчилися і молоді й старі, і заможні й бідні... Всякому бажалося почути рідну пісню, почути звуки бандури, які кожному українцеві нагадували мимохіть так багато, багато...

Заробляли кобзарі в Україні до війни 1914. р. не багато; за словами одного кобзаря, що співав в початку XX. віку на Харківщині (Древченко), заробіток кобзаря за добу був од 30 копійок до одного карбованця. На селі здебільша кобзарям давали їжу: хліб, яйця і т. ін. Праця ж кобзарів взагалі була тяжка. Яка б не трапилася погода, чи соняшний день, чи хмарно, чи навіть дощик падав — іти треба, — бо їсти ж щодня теж треба... „Я сам особисто — пише один письменник (п. Крист) — багато разів бачив, як в минулу гнилу зиму перед святами бандуристи і лірники співали цілими днями й на вітрі, сидячи на вогкій землі. Додайте до цього плентання з одного двору до другого, собак, образливі жарти і навіть лайку, постійну безпомічність і вічну темряву, то малюнок буде далеко невтішний. „Тільки нікуди діться!"[5]) (Слова одного кобзаря). А тим часом „кобзарі — це не прошаки, що своєю бідністю або каліцтвом зворушують і спонукують людей до милостині: це професіональні співці, знання яких вимагає вродженого таланту й музикальности, довгої і тяжкої, з трудом здобуваної, а часами і коштовної науки. Бідну лепту вони не беруть дармо, а відплачують за неї щедро піснею, думою і грою, що часто-густо мають прикмети справжнього артизму"[6]). І дійсно: навіть панів, поміщиків, купців, що тільки дбали про свої особисті інтереси, і тих покоряв своєю піснею, своєю думою сліпий кобзар. Не дармо найславетніший із кобзарів цілої України Тарас Шевченко писав про кобзаря:

Перебендя старий, сліпий
Хто його не знає?
— Він усюди вештається
Та на кобзі грає...
А хто грає —
Того знають і дякують люди:
Він їм тугу розганяє,
Хоч сам світом нудить...

Тільки один був заклятий, завзятий ворог у сліпих бандуристів в Україні на території бувшої Росії; це — російські поліцаї — „справники", „станові", „урядники", „стражники", що, як ті хорти, швендялись по ярмарках, на базарах, де було взагалі якесь скупчення народу, вишукуючи „безпорядок". Старий кобзар, що співав про давнє минуле України, про „волю" народу, про славних лицарів-українських козаків, про „правду", яка „сидить у панів під ногами", про страшний суд, де всім рівно „приятельство буде" — був їм ненависний. Вони ненавиділи кобзарів і переслідували їх з усією жорстокістю: арештували, кидали в „холодну" — сільську вязницю, де садовили їх разом з усякими злочинцями, конокрадами, злодіями, тощо, а людей, що купчилися коло кобзарів, розганяли на ярмарках нагаями, рвали струни на бандурах і т. ін.

І кобзарі майже перевелися в Україні.

Але ще й у XX. віці залишались у Великій Україні поодинокі бандуристи. В кінці ж XIX. віку їх було куди більш.

---

[5]) И. Крист, цитов. праця, ст. 123.

[6]) Д-р Філярет Колесса: „Укр. народні думи", Львів, 1920, ст. 61.

Із найбільше відомих кобзарів XIX. віку звісні були: Архип Никоненко, родом із Лубенського повіту, Полт. ґуб., Андрій Шут з Черн. ґуб.; деякі дуже добрі „думи”, що вони співали, записав від них наш відомий письменник небіжчик П. Куліш. Дуже знаний також був у минулому віці кобзар Іван Кравченко-Крюковський. Але найзнаменитішим із кобзарів був безперечно Остап Вересай. Про життя його широко розповів нам небіжчик Ол. Русов, а про музичний бік його пісень написав наш славетний композитор Микола Лисенко[7]). Вересай був родом з Прилуцького повіту, Полтавської ґубернії і співав ще в сімдесятих роках у Великій Україні.

Із кобзарів початку XX. віку відомі Михайло Кравченко (з Миргородського повіту, Полт. ґуб.), Гнат Гончаренко (Харк.), Іван Кучеренко (Богодухівського пов., Харк.) і особливо небіжчик Терешко Пархоменко. Крім того на Харківщині були ще знані: Петро Кулибаба (що у нього вчився Гнат Гончаренко), Горобець, Древченко, Ераст Вудянський, Остап Бутенко, Іван Нетеса і деякі інші.

На археольоґічному з'їзді, що відбувся в 1902 р. у Харкові, грало за проводом відомого кобзаря-любителя Гната Хоткевича декілька кобзарів і лірників. Між ними найвизначніший був Терешко Пархоменко.

Дуже цікаво, що більшість кобзарів походить із Лівобережжя — з Полтавщини, Харківщини або Чернігівщини. Як відомо, після козацьких повстань за Богдана Хмельницького в часі великої руїни з Правобережжя втікало на лівий берег багато народу; численні із них брали безпосередню участь у повстаннях. Вони не хотіли залишатися під панською неволею і на широкі простори Лівобережжя, аж на сучасну Харківщину і далі в степи, несли разом із собою і дух протесту проти кріпацтва та неволі. Тут мабуть на новому їх осідку, на його широких просторах, на ланах та лугах Полтавщини і Слобожанщини й почали головним чином складати думи та пісні про все пережите в XVII. віці. Сюди народ певно переніс теж спогади і про ще давніше минуле. Через те мабуть і більшість кобзарів до цього часу походило з Лівобережжя[8]), де довгий час теж існували їх „гнізда” (вислів Драгоманова), цебто свої кобзарські орґанізації.

Опріч кобзарів у Великій Україні співали і співають ще й так звані лірники. Вони грають на особливому музичному струменті, що зветься „ліра”. Ліра не кобза. Звичайно ліра має дві так звані „дейки”. Боки ліри на Харківщині звуться „кібіти”. Понад верхньою „дейкою” — три струни. Ліра має клявіятуру, і самий звук із ліри добувається через осібне колесо, що крутиться на особливому вальці. За простодушним висловом одного лірника (Миколи Дуброви, Полт. ґуб.[9]) ліру „видумав цар Давид”.

Тоді, коли можна прожити в Україні все життя і не зустрінути кобзаря (так їх уже мало), лірників в Україні було ще багато.

---

[7]) Див. Н. В. Лисенко: „Характеристика музыкальних особенностей малор. дум и пѣсен, исп. коб. Вересаем”. (Из I т. Зап. Ю.-З. Отд. Русск. Геогр. О-ва).

[8]) П. Куліш тримався погляду, що бандуристи вийшли з-поміж козацтва.

[9]) Див. С. Маслов, Лирники Полт. и Черниг. губ. Сбр. Харьк. Ист.-филолог. Об-ва. XIII. т.

Ще перед війною 1914. р. жадний ярмарок в Україні не одбувався без лірників. Також, як і бандуристи, лірники здебільша — сліпці і ходять з поводатирем. Але й лірників в Україні щороку стає все менш і менш. На запит одного дослідувача кобзарів і лірників, чому тепер ліра ще існує, а кобза вивелась, той самий лірник Дуброва, який гадав, що ліру видумав цар Давид, сказав: „Не в забарі і ліри виведуться"... Очевидячки, ті ж причини, що сприяли счезанню в Україні кобзарів, зачіпали болюче і лірників.

Лірники звичайно співають „божественні" пісні, „псальми", також пісні жартівливі і танки. Пісень же історичного змісту, „богатирських", як вони їх звуть, майже не співають.

Кобзарі, бандуристи, до лірників та їх струменту, здається, ставляться трохи зневажливо. Ця професійна гордість кобзарів, які грають на такому складному і ніжному струменті, як бандура, цілком зрозуміла. Ліру щодо гри не можна й рівняти з бандурою; звук кобзи (бандури) нагадує звук арфи або фортепіяна й цілком зрозуміла увага Остапа Вересая: „Простолюдия якась чудновата: не розуміє, що то краще. Їм аби що згук був — що кричить та пищить, що аж в хаті іноді нічого не чутно, як заграє та ліра. А кобза дак добре діло: тихеньке воно, поважливе"[10]). Безумовно цей відзив занадто вже суворий, і ліра, яка б вона не була в порівнянні з кобзою, заслуговує проте на повагу й пошану.

Із „псальмів", яких ще й досі співають лірники, в Україні дуже відомі: „Матері Божої Почаєвської" („Ой зойшла, зойшла зоря вечеровая, над Почаєвом стала"), „Про Лазаря", „Миколая", „Ісусе мій прелюбезний" і інші.

Із жартівливих пісень лірники співають „Попадю", „Чечітку", „Дворянку" й інші. Деякі лірники співали ще недавно (а можливо, що й досі по деяких місцях співають) про „Хому та Ярему" та деякі інші. Із танків „Метелицю", „Бариню", „Тетяну", „Зарушку", також і „Комаринську".

Ми вже пригадували вище, що в бувшій Росії кобзарів переслідувала поліція. Не досить добре відносилася російська влада, російська адміністрація, і до лірників, як і взагалі до всяких проявів української народньої творчости. Все, що нагадувало владі про Україну, її національну окремішність, її кольоровий стародавній побут, а тим більш її історичне минуле, — все до дрібниць звертало на себе увагу уряду, для якого найсвятішою річчю на світі була лише „єдиная" і „неділимая" Росія.

Через те все національно-кольорове, національно-українське вражало російську владу так само і в тій же мірі, як вражає бика чорвона хустка: вона кидалася на „безпорядок" усім своїм „єдинонеділимим" запалом з однією метою: все розторощити, знищити, внівець обернути. Через те, переслідуючи кобзарів і лірників за „праздношатаніє" або „за прошеніє милостыни по привычкѣ къ праздности", аґенти царської адміністрації, місцевої влади, крізь пальці дивилися на ширення серед українського народу всякого роду фабричних і заводських пісень, пісень „вуличних". Через те вони нічого не мали б проти того, коли лірники, замість „псальмів", співали б на ярмарках:

[10]) Ол. Русов. „Остап Вересай", ст. 24.

„Всѣ гаварят, что я вѣтренна бываю”...

Коли так відносилася влада до бандуристів, коли ширилася в Україні перед війною за допомогою адміністрації фабрична „цивілізація”, коли систематично переслідували українські просвітні орґанізації, книжки, вистави, відчити, тощо — то не диво, що українські кобзарі — ці найчистіші люди із народу, які — за словами Великого Кобзаря Тараса Шевченка — „з Богом розмовляли”, стали переводитися в Україні. Старі вмирають, нових же майже нема...

Але настала нова доба. Над деспотичною державою Російською трапився суд Божий. Упав царський уряд і засвітила над Україною зірка нового життя. Та не довго. Незабаром прийшло більшовицько-комуністичне ярмо, в якім:

„Україна знай горить...
По селах плачуть малі діти —
Батьків немає. Шелестить
Пожовкле листя по діброві...
„Чорніші чорної землі
Блукають люди; погнили
Біленькі хати, повалялись,
Стави буряном поросли,
Село неначе погоріло,
Неначе люди подуріли...

Що сталося під більшовицьким режимом з нашими останніми кобзарями, легко догадатись...

Та хоч кобзарів уже немає, то проте залишилися їх пісні. Нехай же вони окрилять надіями тих, хто в тяжкій боротьбі підупав уже духом, нехай ті пісні і думи зворушать сумління тих, хто в цей важкий час — дбає тільки про себе, про свої інтереси. Хай у своїх піснях і думах нагадують вони, що тих,

...Хто матір забуває —
Того Бог карає,
Чужі люди цураються —
В хату не пускають...

Нехай їх молитви святі за українських більшовицьких „невільників”, що

„все в неволі проклятої, на каторзі...
„на Чорнім морі пробувають

— дійде до самого Бога, бо

„Ти, земле турецька, віро бусурманська,
„Уже бо ти розлучила не єдного за сім літ войною:
„Мужа з жоною, брата з сестрою,
„Діток маленьких з отцем і маткою.

Нехай полине до самого Господа їх дума-молитва...

„Визволь, Боже, бідного невольника
. . . .
„На край веселий,
„На мир хрищений!”...

Дм. Бандуренко

ВЕСНА

Коло моєї хати пливе потічок, що своїм ритмічним журчанням колише мене весняної ночі до сну. Вранці, як гаснуть зорі, він шепоче мені сонному до вуха, що вже встає із злотокованого ложа Око Землі і за хвилину буде купатися в його хрустальному плесі.

Скоренько кладу на рамена білу одіж (із льняного полотна) і йду на зустріч ясного Гостя.

*

Біля мого вікна звила собі гніздечко ластівка і кожного весняного ранку бє крильцями об моє вікно на „добрийдень".

І на моїм обличчі усмішка, а в руці — червачок для любої сусідки.

*

Крізь відчинене вікно пливе до моєї кімнати пісня царя птахів; пливе разом із пахощами білого квіття й струмками води розливається коло мене.

І тоді уста починають молитися до Пана заквітчаної яблуні і її золотострунного мешканця.

Городище, 27. травня 1937.

В. Залозецький Дзвони (1938) №6

МИСТЕЦЬКІ ПАМЯТКИ В ДОЛИНІ

(Старі та нові церкви, стінопис).

Із старих стилевих церков не багато збереглося в околиці та в самій Долині, бо зуб часу, а ще більш недостача пошани до минувшини наших предків не зупинили їх майже цілковитого знищення. Тому з тим більшим пієтизмом треба відноситися до тих останніх вигибальних могіканів, що ними ще до сьогодні пишаються наші села та містечка, тобто до щораз рідших памяток нашого деревяного будівництва.

Три деревяні церкви Долини, а то: церква Богородиці, що простояла коло 200 літ і що на її місці поставив архитект Нагірний теперішню муровану міську церкву, церква св. Миколая з XVIII. в. в Долині-Гусакові та церква св. Михайла з 1866. р. на Загірї — творили колись справді орґанічну цілість із прегарним краєвидом і мальовничо розложеним на узгірях та ярах містечком. Повний образ тієї живої сполуки мистецтва і природи віддає до сьогоднішніх днів збережена деревяна церква з 1763. р., положена за жидівським ґеттом і схована так, що в тій чарівній закутині забуваємо про всю псевдоміську ярмарочну буденщину. Перед нашими здивованими очима виринає одне з найромантичніших місць, саме зеленавою ле-

вадою покритий горбочок із церковцею. Від нього віє тим дивним своєрідним настроєм, який окутує урочища, що стоять оподалік від ужитку людських рук.

Старезний цвинтар з кількома останіми похиленими старими хрестами, написи покриті мохом і стерті дощем, могутні маєстатичні липи, що в ґрупах по дві вінчають горбочок і шелестінням проривають тишу — це одинокі ровесники церковці. Захід сонця, що топиться в золоті заспаних шиб та довгі тремтіння мяких тіней на потемнілих від старости ґонтах викликують теплий кольорит. Процес нищення, що його завершує тут природа, витворює романтично-суєтливий настрій, а в нім лучаться небуденні піднеслі почування з нестійкістю та мінливістю людських творів. Гоббема, Рембранд або Реєдаль здобули б для цього місця вічність у всесвітнім малярстві...

Ця тепла інтимність природи і мистецтва це навіть і у нас вже тільки оази, що безслідно зникають під напором невблаганого духа змеханізованого та зурбанізованого століття.

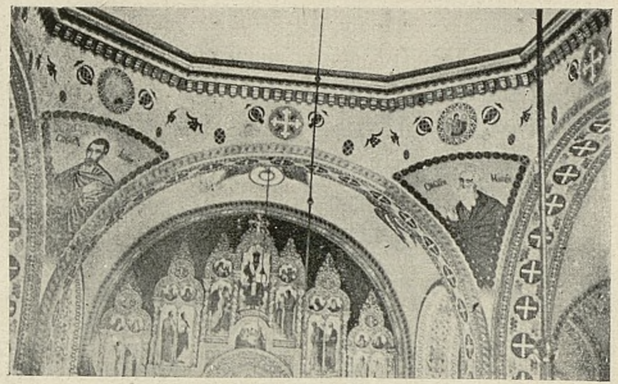
*

Сама церква це упрощений тип деревяної церкви, що панує не тільки тут на Підгірї, але поширився майже по цілій середущій Галичині. Зустрічаємо його навіть в околицях Львова. Вона складається з трох просторів, розложених на одній осі з банею по середині. Ориґінальний напис кирилицею зберігся на бельках з 1763. року. В протилежності до зовнішнього вигляду нутро церкви має в собі мало гідного уваги. Іконостас мало чим замітний. Кілька старших ікон висить на стіні. Впадає в очі намісна ікона Ісуса Христа (ґротесково-реалістичне обличчя) і Богородиця на срібнім тлі з гарним орнаментом. Обидві ікони з XVIII. в.

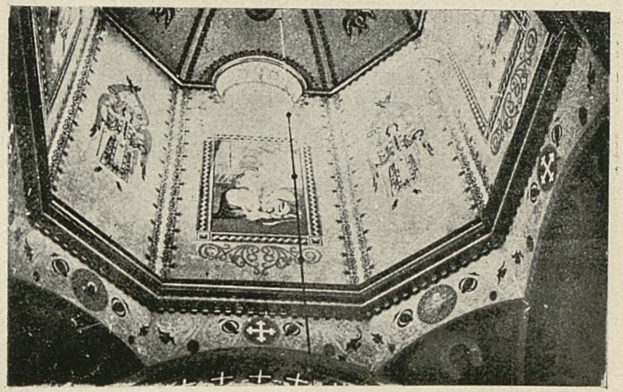
Уклад простору церкви своєрідний ще й тим, що середня частина має два окремі малі простори на крилос, так що в пляні наче зарисовується хрест. Але ті простори виступають тут дуже непомітно, наче заниділи. Пробиваються в тих заниділих крилосах далекі відгуки архітектури Атосу і молдавсько-волоського будівництва. Простірна диспозиція нашої церковці замітна своїм консерватизмом. Простори ґрунтуються на осі довкола центральної бані і через те не допускають до однобічного розвою динамічних тенденцій західньої базиліки. Простори укладаються щоправда на осі — в тім проявляється зворот до заходу, — але осередня баня підкреслює централізм, цебто домінуючу частину східньо-візантійської архітектури. Видно з цього, що в тих малих деревяних церквах збереглося більше з нашої старої мистецької традиції, як у монументальних памятках нашої новітньої мурованої архітектури XIX. в. Якраз в Долині можна про те наочно переконатись, бо вистачить порівняти деревяну церкву, яку ми власне описали, з великим храмом, що його побудував архит. Нагірний в роках 1896—1901.

*

Можливо, що церква в Долині належить до кращих будівель арх. Нагірного, але все ж таки вона має на собі пятно століття, що

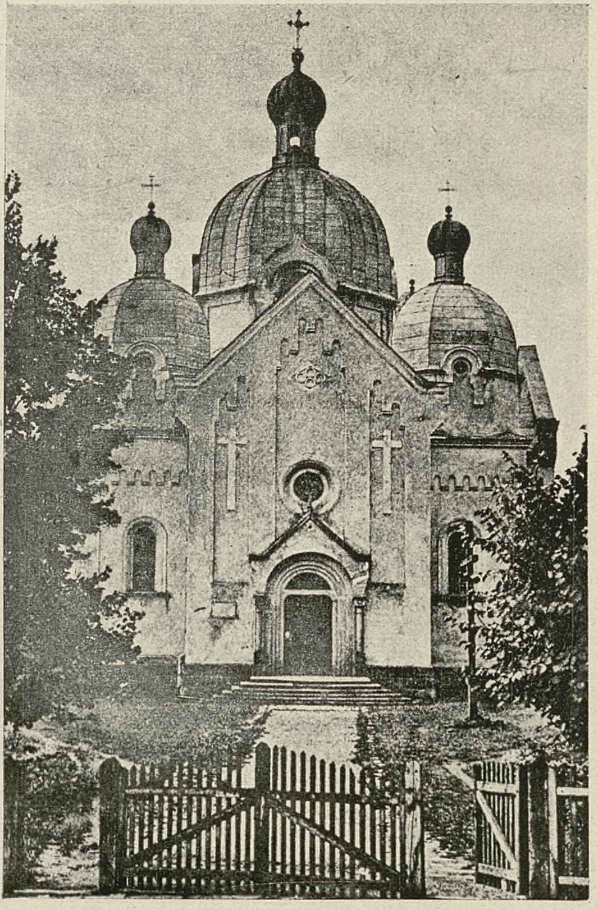

Розписи у долинській церкві.

Церква в Долині, збудована архітектом Нагірним, і її іконостас.

не зуміло витворити оригінальної церковної архитектури. Зложилося на те безлік причин, про які тут годі говорити. Можемо потішитися хіба тільки тим, що й Західня Европа в тім самім часі не спромоглася витворити оригінальні форми церковної архитектури: це час наслідування старих історичних стилів, час еклектицизму, історизму та творчого застою на полі церковного будівництва.

В долинській церкві найшли ці тенденції свій вислів у сполуці пятикопулового візантійського типу з романською орнаментацією лукових фризів і лізен віконних рам, із псевдоромансьским порталем фасади та псевдобароковими круглими вікнами бань. З того хаосу різних форм виринає незле пропорціоновання бань (хоч вони занадто збиті до купи) і простірне розвязання нутра (тут разить тільки супроти тяжких луків та склепінь залегка і замало монументальна середня копула). Зовнішній вигляд псують гострі лінії трикутних фронтон, що врізуються в насаду головної копули і разом із псевдобароковими вікнами ломлять маєстатичну повагу копул та викликують враження нічим невиправданої претенсіональности. Затенутро церкви надавалось дуже добре для стінного розпису; стільки великих вільних площ — це справді ідеальна нагода! Її використали артисти-малярі Осінчук та Ковжун, що в 1931. році розмалювали нутро церкви. Матеріяльно уможливив це нове мистецьке церковне вивінування своєю дбайливістю за гарний естетичний вигляд церкви незвичайно запопадливий парох Долини о. совітник Чорнеґа. З його якраз ласкавого запрошення скористав я, щоб відвідати долинські памятки мистецтва, за що йому на цім місці складаю щиру подяку.

Розмальовання наших церков в часі, коли тільки що твориться нове церковне мистецтво, річ незвичайно тяжка до розвязки, а водноразі справді дуже відповідальна. Щоб ідеально розвязати ті мистецькі проблєми, треба десятилітніх досвідів, довгої мистецької традиції та школи. В XIX. в., на жаль, та давня традиція прорвалася і аж в найновіших часах на наших очах починає відроджуватися монументальний стінопис.

Піонєром того відродження монументального малярства в Галичині став передвчасно серед розгару творчости покійний Петро Холодний, що дав перші зразки високомистецького та стилевого розмальовання церков і тим, навязавши до старої традиції, відродив новочасне монументальне малярство. Так проломив він нові шляхи, і тому ми можемо ставити мистецькі вимоги до монументального церковного малярства.

Монументальний стінопис вимагає передовсім гармонійної одноцілости, якогось одного панівного акорду, що сполучував би різні частини в одну цілість. Точка виходу тут — не окремі образові зображення, а їх спливання в одну вищу мистецьку цілість, із тим однак, щоб окремі зображення не затрачували цілком свого значення. Це загальне враження інакше осягав напр. бароковий стиль, а інакше візантійська декорація. Барок доходив до тієї одноцілости динамічно-патетичним рухом мас, освітлення, інтенсифікації кольорів та безконечними перспективами копул і склепінь: все піддане тут дина-

мічному вирові, що силою контрастів ошоломлювало глядача та підіймало його зір до гори, до безконечности...

Візантійська ж поліхромія, навпаки, любується в маєстатичному спокою. Вона осягає сублімовану перемогу субстанції стін та склепінь не динамізмом, а гармонійною сполукою кількох інтенсивних кольорів, що цілому стінописові надають свій тон; на ідеально синьому або золотому тлі бань та склепінь вичаровує вона своє ідеальне буття надреальних, надземських подій. Теплий тон, ілюзія інтенсивних кольорів викликують одноцілість враження, коли покористуватись не богатьома панівними кольористичними акцентами. Через те панує співзвучність між маєстатичною просторовою візантійською архітектурою і стінописом.

Стінопис церкви в Долині розписаний у візантійському стилі. Але не у всьому він витриманий в дусі того стилю, а то з таких причин: 1. З фіґуральними чисто візантійськими зображеннями перемішані зображення чисто західні. Напр. під головною банею на стінах підбанника між чисто візантійськими архангелами зображені також чисто західні окцидентальні празники. 2. Орнаментика не одноцільно стилізована, так як це повинно бути в дусі візантинізму, а виступають тут поруч візантійських мотиви романські, ренесансові, українсько-барокові, запозичені з української етноґрафії, натуралістичні і інші. Обрамлення окремих зображень, напр. празників пресвітерії та підбанника, св. Петра і Павла, Юрія та Димитрія на бічних стінах із стилізованими тризубами і веґетативними мотивами творять неорґанічну цілість із властивими рамами і полями та мають характер ґрафіки, а не стінного монументального розпису. Через те орнаментика викликує враження переладованости, рябої різноманітности мотивів та сильного неспокою. Замість обєднювати та гармонізувати простори і площі в одну цілість, вона тільки причиняється до розпорошення враження. В протилежності до того візантійська орнаментика складається з небагатьох основних мотивів, які вона в різних комбінаціях повторює. Зрештою, це засада кожної орнаментики, що повстає з творчої одноцілої уяви: вона одноціла і випливає з духа якогось одного стилевого хотіння. 3. Немає тієї одноцілости красок, що надає основний тон цілому нутрові. Негармонійно напр. вражають розбиті площі бань та склепінь на різні кольори: тло бані вдолі синяве, вгорі дугові краски переходять в ясножовтаві, бочкові склепіння коло копул сіраво-синяві, склепіння на рогах жовтаві, склепіння абсиди від вікна рожеваве, від іконостасу фіолєтно-синяве. Те саме відноситься до головних стін: одні ясно-зеленаві (але темніші від стін підбанника), другі ясно-синяво-зеленаві з барвними інтервалами. Розмальовання головних частин нутра тільки в двох-трьох основних кольорах при ніжнім нюансованні в одностайнім кольориті було б причинилося до уодностійнення і згармонізовання цілости нутра. Через відсутність цього і тут виступає рябість та кольористична переладованість легких, але не стонованих краскових акордів. Вони — коли немає інтенсивних кольористичних домінант — не творять теплої однозвучности та одноцілости стінопису, а якусь сорокату дісгармонію.

На перший погляд фіґуральні розписи — трохи ліпші від орнаментальної перістости і переладованости, напр. в пресвітерії. Але

коли приглянутися тим зображенням ближче, помітимо, що мистець наслідує візантійські прототипи (в празниках, як розпяття Христове або Христос в медаліоні, наслідує мозаїки в Дафні, в образах же Отців Церкви — мозаїки церкви св. Софії в Києві). Це ослаблює враження цілости, бо оживлювання старих мистецьких традицій повинно йти в парі з творчими мистецькими починами, щоб не попадати в малярський історизм, який в XIX. в. зайшов у сліпу вулицю.

Технічний бік розпису дуже мало задовільний. Місцями мальовила потріскали і враз із заправою відпадають (в захристіях, при вході під хорами і коло іконостасу). Також краски в кількох місцях потемніли і виглядають як плями.

Підносимо ці заміти, бо монументальний розпис церков це справа дуже відповідальна і загально-культурна. Розпис церкви різниться від індивідуальної праці мистця (образу, ґрафіки) тим, що він прилюдний та загально доступний і оцінювати можуть його мистецьке значення як свої так і чужі... Аджеж з більшим експонованням мистецького твору росте і відповідальність...

Іконостас роботи Наконечного переладований і орнаментикою, і золотом. Через те арт. маляреві Монастирському тяжко було конкурувати з рамами. Ікони видержані в натуралістичному стилі. В красках трохи за сильні різниці між сіраво-рожевавим тоном празників і намісними іконами та Апостолами. Обличчя за сантиментально-солодкаві. Найліпші — сцени страстей бічного вівтаря з серцем Ісусовим. Насувається засадниче питання, чи натуралістичний стиль взагалі надається до іконостасів, і то в добі, де починає відроджуватися наше традиційне церковне мистецтво?

Ми трохи довше зупинилися на новітніх проявах нашого церковного мистецтва в Долині. Ці довші міркування виправдує актуальність тих проблєм, того шукання нових шляхів для нашого церковного мистецтва, що виринає сьогодні спонтанно в різних місцях і має ширший загально-культурний підклад.

Княжолука, 5. IX. 1937.

Юрій Косач

ДОНКІХОТОВА МІСІЯ І М. УНАМУНО

Ось тут містимо статтю, що зясовує погляди одного з найвизначніших еспанських письменників і ідеольоґів останнього часу, Міґуеля Унамуна, бо його світогляд це ключ до розуміння сучасної еспанської психіки, а водночас її важних проявів у останніх еспанських подіях. З одного боку Унамуно — в великій мірі виразник давньої душі Еспанії і її раси, а з другого на його творах та еспанська душа виростала, відновлялась, реґенерувалась, ними живилась.

Одначе коли ми містимо оцю статтю, що тільки зображує Унамунів світогляд, а не має окремих критичних уваг, то це зовсім не значить, що ми погоджуємося із усіма поглядами того еспанського письменника, ідеольоґа і фільософа. Навпаки,

щодо деяких мусить мати кожний добрий християнин дуже великі застереження та велику частину із них відкинути, а навіть осудити.

Щоправда, Унамуна зачисляють інколи до католицьких письменників. Він справді був віруючою людиною, навіть вряди-годи містиком, і між його творами є багато таких, що дійсно зміцнюють і уґрунтовують релігійні почування та світогляд, таких, що під ними може підписатися католик без застережень. Згадати хоч би поему Веляскезів Христос, що її переклад умістимо в наступнім числі. Далі Унамуно тим дуже корисний, що поборював з одного боку матеріялізм, а з другого той холодний, бездушний, вирахований до подробиць і вирафінований раціоналізм, що опанував велику частину еспанської верхівки і вбивав всяку творчу працю. Він протиставив тій холодній розумовості — захоплення, героїчні пориви і посвяту, а матеріялізм перемагав своїм ідеалізмом. Так само проповідував і здисципліновану мораль.

Та крім тих позитивних проявів закрались до його поглядів і великі помилки, просто єреси. Реаґуючи на завеликий раціоналізм своєї доби, пішов він задалеко у протилежний бік та почав взагалі неґувати розум. Розум і почування протиставив він як двох непримирних ворогів, як у релігії, так і у житті. В релігії, на його думку, розумом ніколи не можна дійти до Бога, а тільки почуваннями і захопленням. Розум, як він думає, тільки віддалює нас від Бога. Це очевидна неправда, про що свідчать численні визнання конвертитів. Різні шляхи ведуть до Риму. Одні доходять до Бога розумом, у інших вихідною точкою стає їх почування, дуже важне, зрештою в релігії, але не виключне і одиноке. Так само у релігійних справах може панувати і дуже часто панує у людей цілковита гармонія та співпраця між розумом і почуванням. Така неґація розуму й оперття релігії виключно тільки на почуванні й інстинкті називається богословським модернізмом. Його творцем став Alfred Loisy, *професор паризького Інституту, за що осудив його Папа Пій Х окремою енциклікою „Пасцендi" з 8. IX. 1907. року.*

Подібно помилкова також цілковита неґація розуму і у всіх інших життєвих проявах. Правда, що сам розум без почувань стає часто холодний, пасивний, яловий, неплідний. Правда, ірраціональні чинники мають велике значення в житті та сповняють дуже важну ролю у людських учинках. Вони спонукують до діяльности і героїчної жертви, підтримують активність, вони часто вирішальні у наших рішеннях, тощо, одначе всі наші почування, інстинкти, гони стають тільки тоді справді творчими та корисними, а не руйнуючими, коли наш розум спрямовує їх у відповідне річище, кермує ними, надає їм напрям і доцільність та обмежує відповідними етичними засадами. Ріка, що виступає зо своїх берегів — це руйнуючий чинник. Подібно є і з ірраціональними елементами душі, коли вони покидають береги розуму. Якщо Творець у своїй Найбільшій Премудрості дав нам і розум і почування, то це знак, що

обидва ті чинники нам потрібні, та що ними маємо гармонійно користуватись.

Оці замітки слід конечно мати на увазі, коли пізнаємо погляди Міґуеля Унамуна.

РЕДАКЦІЯ.

Ґенерація, до якої належить Міґуель де Унамуно, діяла в часах, дуже траґічних для Еспанії. Зовнішньо — це був фінальний період повного державного занепаду, сумерку еспанської кольоніяльної імперії (1898— страта Куби), володіння по здавлених пронунціяменто найчорнішої реакції, камарилі при ескуріяльському дворі, кліки, що підтримувала в державі корупційну систему, кацикізм ґубернаторів, пустий мілітаризм, даючи в той спосіб дорогу анархізуючим течіям, які опановували зубожіле, голодне село і темний пролєтаріят. Плєяда письменників кінця XIX. ст., як Бароха, Азорін, Міро, Бляско Ібанез, Перез де Аяля, Валлє Інклян, Бенавенте і Унамуно — це були ті, що „більш-менш знали, чого вони н е х о ч у т ь, але не знали точніше, чого х о ч у т ь". З цих зревольтованих, — що зрештою дали блискуче поліття еспанської новітньої літератури (хоч би Бляско Ібанез) і приготовили прихід молодшій ґенерації, яка перебувала уже поготів ув орбіті модерних европейських течій мистецтва і духовости, — без сумніву найбільш здеклярованим і суцільним був Унамуно.

Походив із країни басків, народився в Більбао 1864. р. В спогадах про дитинство й юність[1]) оповідає про своє пізнавання життя: од мрій дитячих світів казки, на яку багата його запашна батьківщина, до містичної тривоги юнака, тривоги, що її холодила зустріч із реальною дійсністю. Довгі роки студій визначили йому місце першорядного науковця. Був професором грецької та кастильської мови й літератури в університеті Саляманки, а згодом ректором того університету. Та наукова праця і рівнорядна літературна, це ще не було все. За духом свойого покоління „будителів", провадив невгавні кампанії в пресі, щоденній еспанській і Латинської Америки, проти безпросвітньої темряви і лиха тодішньої системи на рідній землі. За дві статті, де прокуратура добачила „крімен лєзе маєстатіс" Унамуна засудили на 16 літ тюрми, правда, тільки символічно, бо король окремим декретом кару цю дарував.

Залишив (умер 1937. р., в розгарі нинішньої визвольницької війни, в якій, цікава річ, заявився невтральним і продовжував до самої смерти наукову працю в Саляманці) безліч творів. З його мистецької прози відомі р о м а н и: Мир у війні, Любов і Педаґоґія, Тітка Туля, Ніебля, Абель Саншез — історія терпіння; н о в е л і, як Свічадо смерти, Пощо так бути, Три зразкові новелі і прольоґ; п о е з і ї — Веляскезів Христос, Розарій сонетів. Та передовсім цікаві його фільософічні ессеї: Життя Дон Кіхота і Санча Панци, Проти цього й того, Про траґічний сантимент життя у людей і націй та ін.

В Еспанії Унамуно загально був більше знаний як публіцист, ніж фільософ і письменник. Причинялась до того заздрісна й тупа

[1]) Recuerdos de ninez y de mocedad — 1908.

критика та літературні офіційні котерії, які Унамуна не терпіли за його талант, ерудицію і сміливість. Аж Европа „відкрила" Унамуна і збагнула його універсальні впливи. Ось що писав про Унамуна італієць Джованні Папіні (Стронкатуре, Фльоренція 1916):

„Цей ректор Саляманського університету — одночасно ліричний і траґічний поет, плодовитий ессеїст, сміливий фільософ та міцний соціольоґ. Це найбільш репрезентативний дух сучасної Еспанії. Він для неї — щось як Карляйль для Анґлії, а Фіхте для Німеччини. Він хоче, як Фіхте, підняти високою моральною дисципліною, звязаною з найчистішими традиціями минулого, прибиту душу земляків. Як Карляйль він послуговується фікцією і лірикою, щоб його нація, яка так довго пробуває поза великими европейськими течіями, найшла в модерному ідеалізмі рацію інтенсивнішого життя і велич".

Духове обличчя Унамуна зарисувалося передовсім у двох капітальних його творах, Життя Дон Кіхота і Траґічний сантимент життя. Але це також і фільософія еспанської раси, бо синтеза, до якої дійшов Унамуно, сперта безперечно на національних, суто еспанських первнях. Католик, Унамуно наближений більше до католиків типу Паскаля і Боссюета, ніж до томістів. Віра його ніколи не звязувала його містичних шукань. Не є він прихильником доґматичної теольоґії, через те, що на його думку ніколи не слід радитись розуму, щоб закріпити свою віру. Він трактує доґму свобідно, він католик чуттям, бо його засада це те, що чуття — пан розуму, що слід відкинути все, що тхне хоч трохи „холодною матеріялістичною мудрістю", що віра народжується тільки із серця: „Не шляхом розуму доходимо до живого Бога, до людяного Бога, а дорогою любови й терпіння. Розум віддаляє нас од Нього. Неможливо пізнати Бога, а потім Його любити, треба почати через любов, через голод Бога, а тоді Його пізнавати[2]). Бога годі здефініювати. Бажати здефініювати Його, значить обмежити Його в нашій думці, значить Його вбити. Коли починаємо спробу дефініцій — прірва відкривається перед нами".

Життя Дон Кіхота — це, судячи по заголовку[3]), коментар до Сервантесового твору, але в дійсності це наскрізь ориґінальний твір, що має вартість творів релігійної і моральної фільософії, якої засадничі елементи збережені в шляхетній і войовничій одчайдушності лицаря Сумного Обличчя. Це не докторська теза, не праця нашпигана ерудицією — це цілковито ориґінальний твір, написаний на полях шедевру, що належить до найкращих у світовій літературі. Ось що говорить автор у передмові: „Я написав цю книгу, щоб протиставити Дон Кіхота сервантистам і ерудитам, щоб створити книгу життя з книги, яка для багатьох була і є мертвими листами". Отже це пасіонувальна еґзеґеза еспанського героїзму, бачена через призму однієї з найбільш зайвих і водночас найбільш мелянхолійних фікцій.

Унамуно виходить із становища, що всяка спроба погодити

---

[2]) Про помилковість цих поглядів Унамуна — див. у редакційній передмові до цієї статті — Ред.

[3]) Vida de Don Quijote y Sancho segun Miguel de Cervantes Saovedra explicada y commentada, 1905, 1914.

„розум" і „віру" — безплідна[4]). Треба прийняти героїчну дійсність: існування в нашій душі двох первнів, що з собою змагаються. Боротьба **н а у к и**, що заперечує навіть особистість, і **і н с т и н к т**, який годі навіть вложити в якусь наукову формулу — ось субстанція душі Дон Кіхота. Боротьба містицизму з щоденним досвідом це й є траґічний сантимент життя, основний чинник для психольоґії еспанської раси. **Д о н к і х о т и з м — ц е р е л і ґ і я Е с п а н і ї.** Дон Кіхот — каже Унамуно — не маняк, не самотник, не божевільний: з ним споріднені Сід Кампеадор, Св. Тереса, Пізарро, Ігнат Льойоля, особливо цей останній, мандрівний лицар віри, воїн, що став „капітаном душ". Дон Кіхот це вся Еспанія, з її війною проти вітряків, з боротьбою за химери й ілюзії, середньовічна героїчна Еспанія, що боролась із ренесансом, реформацією і революцією.

„Що залишив нам Дон Кіхот?" — питається фільософ. „**Л ю д и н у**, одвічну й живу людину, вартіснішу за всі теорії. Інші народи залишали книги й інституції, а ми, еспанці залишили **д у ш і**. Св. Тереса вартісніша за яку хочете інституцію, за яку хочете Критику чистого розуму...".

Чи „траґічний сантимент життя", отта відвага (яку так славив Унамуно) твердити і боронити хоч би ціною життя твердження, отта шалена воля, отта віра з чуттєвих джерел, ота необорна жага не піддатись розумові, що нам тяжить, нас сковує, чи це не шукання химери для химери, бунт задля бунту, мрія задля мрії? Ні, траґічний сантимент Дон Кіхота має ціль і фінал. Дон Кіхот не песиміст, не безнадійний. Це ж він, лицар Сумного Обличчя, коли зійшов по смерті в пекло, — перше його діло — зняв Дантів напис „Lasciate ogni speranza", а завісив свій „Хай живе надія!" І Господь, усміхнувшись, забрав лицаря на небо.

Людина це не метода, це кінець. А кінець людини в пізнанні любовю і терпінням Бога. Траґізм людини вже у самім роздерті її єства на розум і чуття; людина, коли порівнюємо її до тварин — недужа через свої пасії, через свою недосконаліcть. Тільки надія, яку Бог дає нам як рекомпенсату віри, держить нас при житті. А надія це вже віра, бо вірити в те, чого ми ще не бачили, це надія в те, що побачимо. Любов веде нас до віри в Бога, в те, чого надіємось і від чого надіємось майбутнього життя, любов нам наказує вірити в те, що створила для нас мрія надії.

Яка нова місія Дон Кіхота в теперішньому світі?

„Кричати, кричати в пустелі. Пустеля почує, хоч би не почули люди і може одного дня стане лісом, а цей самотній голос, що лунав на пустелі, стане велетенським кедром, а його сто тисяч язиків співатимуть вічну Осанну Панові життя і смерти".

Написана в 1905. р. і перевидана в 1914. р. Vida de Don Quijote стала профетична для ґенерації еспанського відродження. Траґічне відчуття життя, що йому піддані не тільки люди, але й цілі нації, відчуття, що — як каже Унамуно — потягає за собою цілу концепцію життя, цілу фільософію, більш чи менш сформульовану, донкіхотизм як світогляд — адже це яскраво виявлено аж надміру в те-

[4]) Це також помилковий погляд. — *Ред.*

перішній жорстокій війні в Еспанії — громадянській, колоніяльній і визвольницькій одночасно. Це шляхетний шал Альказару, його лицарів-десперадос[5]), це Мізерере, що його за Унамуном „співала спільно в церкві смагана долею юрба, а яке варт більш, ніж якась ціла фільософічна система". І вкінці ті, що пройшли крізь згар і дим війни, що творитимуть життя в обновленій, піднятій з упадку країні, хто-зна — чи не в відродженій Филиповій Імперії, хіба це не ті молодики, до яких звертався Унамуно: „*Коли ти хочеш сповнити свою місію і служити батьківщині, хай тебе ненавидять дрібні людці, що світ бачать очима своїх наречених; або ще гірше кажу тобі: треба, щоб слова твої для їхніх вух звучали гірко і рапаво*" (Траґічний сантимент життя).

Унамуно був самітній поміж сучасниками. Він був чужий їм — поступовцям, соціялістам своєю містикою, але в ньому перебувала душа Еспанії, яку він хотів знову повернути до істотного їй середньовіччя („ідеться завжди вперед, хоч би відступаючи"), яку він хотів учинити знов „неспокійною і поспішною", як у часи Reconquista чи конкістадорівських виправ. Його завданням було розбити в одних „віру в негацію, у других віру в невтральну здержливість, у третіх віру в афірмацію, в цей наслідок резиґнації". Конкретно, його містика, як сформулював це влучно Папіні, кидала в націю крім потреби відновити „ілюзії", моральну дисципліну, сперту на вірі і на відчутті традиції, ґрунту і раси.

Перевидаючи „Життя дон Кіхота", Унамуно закликав до нового хрестоносного походу на те, щоб найти гріб Дон Кіхота. Це був заклик до походу по дух, прибитий і забутий віком матеріялізму.

„... *а коли священний батальйон рушить в похід, ти побачиш, як на небі зійде нова зоря. Її побачать тільки хрестоносці, зорю дзвінку і сліпучу, що співатиме спів новий серед глибокої ночі, що нею ми окутані, і зоря та рушить одночасно з батальйоном хрестоносців, і коли вони переможуть в поході або всі поляжуть (— а це властиво єдина дійсна перемога —), зоря впаде з неба і там, де вона впала, буде гріб Дон Кіхота*".

В цих словах замкнена фільософія і місія нації одержимих, нації десперадос, що героїчно надіються, — тут замкнена споконвічна душа Еспанії.

о. Франц Шпіраґо

ФІЛЬОСОФІЯ ТЕРПІННЯ

Буває, густо-часто нарікають люди й дивуються, що терплять, хоч праведно живуть. Забувають вони про велике значення терпінь для розвою добра нашого духа, забувають на глибоку, гідну подиву християнську фільософію терпіння, що одинока дає послідовно льоґічні і правдиві вияснення навіть у всіх подробицях, звязаних із тими проблємами. У теперішніх важких часах, коли люди вельми терплять особисто і колєктивно, уважаємо за вказане пригадати ті наймудріші погляди в тому питанні, бо вони надзвичайно зміцнюють нашого духа та додають багато сил у терпіннях.

---

[5]) З десперації родиться героїчна надія, за Унамуном.

Вибираємо цей уступ із відомого в цілому світі „Католицького народнього катехизму" о. Ф. Шпіраґа (3 томи), переложеного українською мовою о. Я. Левицьким і виданого ОО. Василіянами в Жовкві 1913-14 р. (т. I., стр. 130—138). Воднораз цим вийнятком хочемо звернути увагу наших читачів на той надзвичайно цінний катехизм, один з найкращих у цілій світовій теольоґічно-популярній літературі, і заохотити до читання того твору. Подібно, як проблєма терпіння, опрацьовані там так само глибоко й розумно і всі інші питання особистого, подружого, родинного, громадянського, а навіть національного і державного життя.

РЕДАКЦІЯ.

Розрізняємо терпіння тіла і душі. Людина підпадає одним або другим, або обом воднораз. Апостоли, бичовані за віру, терпіли на душі (Діянія 5, 41). Брати Йосипа, коли їх Йосип досвідчував, терпіли на душі (Битія 42, 41). Йов в часі своєї проби терпів на тілі і на душі. — Терпіння може бути заслужене або незаслужене. Терпіння блудного сина були наслідком його провини. Йов і Йосип в Єгипті терпіли без вини. Але й такі терпіння, що не походять безпосередньо з особистої вини, не є властиво незаслужені, бо вони — наслідок первородного гріха.

1. Без терпіння не може ніхто осягнути вічної щасливости; „хоч же хто й бореться, не заслужить вінця, коли незаконно боротиметься" (II. Тим. 2, 5).

Боротьбою і перемогою здобувається царство; таке саме з Царством небесним. Аджеж Христос не хотів без терпінь увійти до слави, як це видно з Його слів, висказаних до двох учнів, що йшли до Емаус (Лук. 24, 26). На іншім місці говорить Ісус Христос: „І хто не візьме хреста свого і не піде слідом за мною, недостойний Мене" (Мат. 10, 38). Дорога до неба тяжка і прикра. Каміння під будову небесного Єрусалиму треба тут тесати (Св. Франц Салєзій). Лен, що росте на землі, треба довго товкти, терти і поливати водою, щоб був здатний до виробу білого полотна; і ми мусимо проходити численні терпіння, поки станемо подібні до сніжнобілого полотна (Св. Руп.). Снопи не мають вартости, коли молотільник не вимолотить пшениці; так само й ми не мали б без терпінь правдивої вартости. Терпінням робить Бог із нас Ангелів. Щастя без терпіння було б як товар набутий, а незаплачений (Тертуліян). Не хочеш терпіти, це значить — не хочеш бути спасенний (Ґерсон). Тому терпіння нерозривно злучені з досконалістю (святістю). Тому нема доброго діла без перешкод, нема чесноти без боротьби.

Тому не залишає Бог жадного праведника без терпінь.

Бог поступає з нами, як лікар з хорими. Невилічно хорим дозволяє уживати всього без вийнятку; тим же, що їх ще може вилікувати, заказує деяких страв, а навіть дає їм лікарство. „Як молоко — пожива дітей, так хрести — пожива вибраних" (Св. Вінкентій Феррерий). Котрий святий осягнув вінець слави без терпінь і хрестів? Шукай, а переконаєшся, що кожний із них мусів зносити терпіння і прикрощі (Св. Єронім). Своїм вибранцям пробиває Бог тут на землі серця мечем, а за те в небі вінчає їх вінцем слави (А. Штольц). Одначе праведних не залишає Бог в терпінні зовсім без потіхи. — Бог поступає з нами так, як мати, що

любить — вона осолоджує дитині гірке лікарство цукром або медом і чуває над її ліжечком, забавляючи її образками або оповіданням, щоб дитина по змозі забула на свої болі. „В життя Своїх Святих вплітає Бог сум і радість в гармонійну цілість" (Св. Золотоустий). Найліпший приклад щодо того для нас — життя Богоматері. Яка жура, коли Йосип хоче її покинути; та яка радість, коли Бог рятує її через Ангела, післаного до Йосипа; що за терпіння, коли в Вифлеємі не знайшла ніякого приміщення, одначе що за радість, коли опісля пастирі віддають поклін Дитяткові та оповідають про появу Ангелів. Ще більша радість для Марії, коли прийшли три мудрці з дарами та оповіли про чудесну зорю; та яке зараз опісля терпіння, коли довідується про злочинні наміри Ірода і мусить утікати з дитиною до Єгипту. З болем серця шукає Ісуса три дні в Єрусалимі, а з радістю опісля знаходить Його в святині, в окруженні учених у Св. Письмі, що дивуються Його мудрості. Що за біль, коли бачить гіркі терпіння Ісуса Христа; та що за радість по Його воскресенні.

2. Всі терпіння походять від Бога (Амос 3, 6) *і вони — знак Божої ласки.*

Бог не хоче наших терпінь як таких, але допускає їх для нашого добра, отже вони не є проти Його волі. — Бачимо часто: що більше заслугує собі людина ласку Божу добрими ділами, то більше зсилає Бог на неї хрестів. Найліпший приклад маємо на Товії і Йові. Отже терпіння — наче нагорода за сповнені добрі діла. „Хрестами нагородив Бог тих, що Його люблять" (Св. Альойзій). В заміну за добрі діла жертвує нам милосердний Бог терпіння. Вони — наш дорогоцінний скарб для вічности (Мелєр). Це вже сама в собі велика нагорода, коли ми можемо терпіти для Бога. Хто Бога любить, цей мене розуміє (Св. Ів. від Хр.). Терпіння це дарунки нашого небесного Отця (Св. Тереса). На кого Бог зсилає терпіння, цьому дає більше, як тому, якому вділяє влади воскрешати умерлих (Св. Ів. від Хр.). — Батьки картають інколи своїх дітей, щоб їх відучити від деяких хиб; за те ті самі хиби у чужих дітей зовсім не разять їх і не обходять. Так само поступає Бог із нами. Картає Своїх дітей, яких любить, насилаючи на них різні хрести (А. Штольц). Тому каже Св. Павло: „Кого бо любить Господь, карає і бє всякого сина, що його приймає" (Жид. 12, 6). Золото і срібло пробується в огні, а любимців Бога в печі покори (Сир. 2, 5). Ніякий Святий нашої Церкви не був свобідний від терпінь. Навпаки, що більший Святий, то більше мусів зносити терпінь. Марія, Мати Божа, терпіла найбільше і через те зовуть її „Царицею Мучеників". І Апостоли витерпіли немало. Петра і Павла тримали майже невпинно у вязниці. „Немає певнішого знаку, що хтось належить до числа вибраних, коли — дарма, що веде побожне християнське життя — мусить терпіти численні прикрості і хрести" (Св. Альойзій). Зле з тим, хто зовсім не терпить. Тому каже Св. Августин: „Нема більшого нещастя, як щастя грішників". Невпинне щастя це якраз нещастя. Хто не терпить тепер, буде терпіти в будуччині.

Бог не зсилає на нас таких терпінь, що їх ми не могли б перенести.

Апостол Павло каже: „Вірен же Бог, який не допустить, щоб ви були спокушені більш, ніж що здолієте (знести)" (Кор. 10, 13). Кожний знає, який тягар зможе двигати вантажне звіря і не наложить на нього понад силу. Тож чи Бог мав би на нас більше вкладати,як ми могли б перенести? Аджеж навіть гончар не залишить задовго посудини в печі, щоб не потріскала (Св. Єфр.).

Добрий музика не перетягне струни, щоб не луснула, але й не звільнить її занадто, бо не буде ніякої музики. Так само робить Бог із людьми; не залишає їх до людських сил (Св. Золот.). Як лікар уважає, щоб не дати недужому за сильного лікарства, яке могло б його убити, так і наш небесний лікар уміє відмірити таку пайку терпінь, яка відповідає силам праведника (Людв. з Ґранади). Деякі люди не мають терпінь, одначе самі собі їх спричиняють, бо міряють за великою мірою всякі дрібниці (Сузо). Дуже нарікати серед терпінь — це ознака боязливости.

3. На грішника зсилає Бог терпіння, щоб його спонукати до поправи й урятувати від вічної смерти.

Через те навернувся блудний син, коли попав у нужду, Йов в нутрі риби, Манассія в вавилонській вязниці (II. Парал. 33), святий Франц Борґій перед тілом цариці Ізабелі (Шпіраґо, Приклади). Бог, як батько, одним ударом прута спонукує до послуху неслухняні діти (Св. Василій). Він подібний до хірурґа, що тне і випалює хорі члени, щоб людину уздоровити і зберегти від смерти (Св. Августин). Як спорошену одіж витріпується прутом, так Бог дочасними скорботами очищує людські душі, повні гріху (Св. Тома Віль). Терпіння справляють насамперед те, що грішник вірчуває відразу до дочасних речей; терпіння огірчують йому грішні розкоші цього світу. „Терпіння нищать у нас привязання до дочасних речей. Господь Бог тому так дуже досвідчав жидів в Єгипті, щоб розбудити у них тим більше бажання обіцяної землі. Так і на нас зсилає Бог терпіння, та хрест, щоб ця долина сліз стала для нас гидка, а щоб тужили ми за небом і до нього прямували (Дрекс.). Аж у терпінні бачить грішник свою неміч та марноту і шукає розради в молитві. Потреба учить молитися. Терпіння, що нас гнетуть, приневолюють звертатися до Бога (Св. Григ. В.). Удари, що спадають на н ас зокола, ведуть нас до самопізнання і зрозуміння наших прогріхів. (Св. Григ. В.). Як дерева по зимових морозах цвітуть і родять овочі, так і людина по терпіннях (Св. Бонавентура). Отже терпіння, хоч прикрі, проте найпевнішою дорогою ведуть до Бога (Св. Тереса).

Передовсім зсилає Бог на грішника недугу тіла, щоб так уздоровити його душу (Св. Ізидор).

У численних уже людей недуга тіла уздоровила їх душі. Так було зо Св. Францом з Ассізі і зо Св. Ігнатієм Льойолею. Недугою тіла лікує Бог недугу душі (Григ. В.). Тяжка недуга протверезує душу (Сир. 31, 2). Болючими недугами стукає Господь Бог до людських сердець, щоб перед Ним відчинилися (Св. Григ. В.). Дбайлива мати подає дитині гіркі ліки, щоб вона видужала, так і Бог

поступає з грішниками; картає тіло, щоб рятувати душу. А проте люди в своїм нерозумі беруть за знак гніву Божого те, що є ділом Божого милосердя (Марія Лятаст). Тішуся, скільки разів бачу грішника в хворобі, бо хвороба веде до Бога (Ігн. Льойоля).

4. На праведних зсилає Бог терпіння, щоб їх випробувати, чи люблять більше Бога, чи сотворіння.

Йов, що завжди жив богобоязливо, втратив нараз усі діти, здоровя і ціле своє майно, та ще й з нього кепкувала власна жінка і найліпші приятелі. Товія гребав померлих серед небезпеки власного життя, а через щедрі милостині зовсім зубожів; вкінці втратив зір і не міг навіть заробити собі на власний прожиток. Так то Бог випробовує своїх слуг! Серед бурі виявляється сила дерева, а в терпінні чеснота і праведність людини. Як вітер, так і терпіння показує, де зерно, а де полова (Св. Авг.). Найпахучіше зілля пахне сильніш, коли його здусити; так само з чеснотою людей (Св. Бонавентура). — Бог забирає нам звичайно те, що для нас наймиліше. Яковові забрав любого сина Йосипа; Авраамові казав жертвувати одинокого сина Ісаака. Також усуває нам Бог здебільша те, що могло б нам принести шкоду; отже робить, як батько, що, не зважаючи на плач дитини, відбирає їй ніж з руки, щоб ним не скалічилася (Св. Авг.).

Одночасно терпіння для праведників — дуже *корисні:* вони дають змогу їм відпокутувати вже за *життя кари* за гріхи, очищують душі від численних *недосконалостей,* додають їм *сили* витривати в добрім, побільшують *любов до Бога, ревність у молитві,* причиняються нераз до дочасного *щастя,* а вкінці збільшують заслуги на *небо.*

Терпіння освободжують нас передовсім від кар за гріхи. Тому то молився Св. Августин: „Господи, тут тни, тут січи, тут пали, тільки пощади мене у вічності". Уважай себе за щасливого, що можеш завдяки невеликим дочасним терпінням оминути болючих мук в чистилищі (Св. Франц Ксав.). — Терпіння очищують нас від недосконалостей". Бог подібний до городника: „Кожну квітку, що родить овоч, обчищує, щоб більше овочу родила" (Йоан 15, 2). Як правдиве золото виходить чистіше з огню, так праведник із терпіння. Бог очищує нас, як очищується золото (Зах. 13, 9). Як розбурхане море викидає всяку нечистоту, так і праведник непокоєний терпіннями. Чим мило для тіла, тим терпіння для душі. Гострий пильник стирає з заліза ржу і привертає йому полиск. Сукно, чищене гострою щіткою, стає ніжно гладке (Св. Франц Саль.). Чим пильник для заліза, а щітка для сукна, тим терпіння для душі. — Терпіння додають нам сили. „Як молоде дерево запускає серед бурі сильніш коріння, так людина через терпіння набирає більшої сили (Св. Золот.). Терпіння зміцнюють людину, як виробляє молот залізо. Також хто більше працює, має більшу силу тіла. Св. Павло говорить про себе: „Коли бо я немічний, тоді я сильний" (II. Кор. 12, 10). Терпіння тому зміцнюють наші сили, бо одночасно ослаблюють сили нашого ворога. — Терпіння побільшують в нас любов до Бога. Як

води потопу підносили щораз вище до неба корабель Ноя, так терпіння не придушують у праведних любови до Бога, а навпаки, сильніш її роздмухують (Св. Франц Саль.). Як золота бляха розтягається під ударом молота, так у праведників розширюється через терпіння святість, отже і любов до Бога (Св. Бонав.). Це тому, що терпіння нищать у нас привязання до дочасних речей, отже любов до світу. Тому молився Св. Августин: „Прошу Тебе, Господи, зроби так, щоб мені все стало гірким, щоб тільки Ти був солодкий для моєї душі". Терпіння збільшують також нашу вдячність супроти Бога, бо здоровя, як і інші Божі дари, учимося найліпше цінити тоді, коли їх втратимо. Терпіння роблять нас покірними. Допусти Божі конечні для праведника, щоб чесноти не зробили його гордим (Св. Ізид.). Терпіння побільшують нашу ревність в молитві. Потреба вчить молитися. Приклад того маємо на Апостолах, яких заскочила буря на морі. Давид молився найбільш і найгарячіш у часі переслідування, а його псальми, що повстали в тім часі, це тепер молитва Церкви. Довший супочинок робить чоловіка безжурним і оспалим. Вода, що не має відпливу, засмерджується і гинуть у ній риби; і душа, що її не порушують терпіння, стає лінива і тратить ступнево свої чесноти (Св. Амвр.). Риба не насолена гниє; кінь не підгонюваний острогами, іде поволі. Подібно з людиною, яку не навіщують ніякі терпіння. — Терпіння причиняються також нераз до нашого дочасного щастя. Йосип не був би ніколи дійшов до королівської гідности, якщо б його брати не були продали купцям і якщо б його не були вкинули до вязниці. Йов дістав назад усе, що втратив, в нагороду за свою терпеливість. Також Товія відзискав знову зір. Так то Бог картає, але водночас і милує (Тов. 13, 2). Приятелям Бога перемінюється завсіди сум у радість (Йоан 16, 20). — Терпіння вкінці причиняються також до збільшення будучої щасливости. Бог тому зіслав на бідного Лазаря так багато терпінь, щоб його по смерті тим більше прославити (Св. Григ. В.). Наші дочасні хрести легкі і проминальні, а приносять нам в заміну неописану, вічну славу, що все перевищає (II. Кор. 4, 17). Праведники це наче дорогоцінні камені, що через шліфовання стають кращі. У терпінні доспіває праведник для неба, як колос збіжжя у соняшній теплоті. Коли Бог зсилає на нас великі терпіння, то це певний знак, що має супроти нас добрі наміри і хоче, щоб ми стали Святими (Св. Ігн. Льой.). Що більш терпимо на цім світі, то більша буде наша нагорода в будучім житті (Св. Єрон.). Коли належиш до терплячих, тоді належиш до вибраних (Св. Авг.). Тим, що люблять Бога, усе допомагає до доброго" (Рим. 8, 28). Піддайся з довірям управі Бога! Він певно не зішле на тебе нічого такого, щоб не було для твоєї користи, хоч ти того може й не розумієш (Св. Авг.). Чим для винної лози ніж городника, тим для людини терпіння. — Чим молот для золота, тим нужда і терпіння для людини.

5. *Отже терпіння самі в собі це не щось зле, а скоріш добродійства Бога,* бо вони причиняються до нашого дочасного і вічного добра.

Котрий рільник уважав би за нещастя, якщо б на його поле впав град діямантів і знищив йому засів. Так само при терпіннях, які Бог на нас зсилає, в дійсності ми не пошкодовані, а навпаки, ще зискуємо багато (Вен.). Що для наших очей видається нещастям, те в дійсності лікарство для нас (Св. Єрон.). Бог, що нас любить нескінчено, має у всім тільки ту ціль, щоб ущасливити (Св. Франц Борґ.). Нема іншого зла, як тільки гріх (Св. Григ. Наз.). Через терпіння приймаємо неначе окрему Тайну, саме видний знак невидної ласки (Св. Мехт.). До цього відноситься пословиця: хто терпен, той спасен. — Серед найбільших терпінь можемо почуватися найщасливіші, як це бачимо з життя Йова і Товії. Серед великих терпінь кличе Св. Павло: „Сповнився я утіхою, надто багатий я радощами у всякому горю" (II. Кор. 7, 4).

6. *Тому ми повинні проявляти в терпінні терпеливість і годитися з волею Божою;* що більше, ми повинні тішитися з терпіння і дякувати за нього Богу.

Ми повинні говорити, як Йов: „як до вподоби було Господеві, так і сталось; нехай буде імя Господнє благословенне!" (Йов 1, 21), або як Христос на горі Оливній: „Тільки ж не моя воля, а Твоя нехай буде!" (Лук. 22, 42). Як хворий застосовується послушно до вказівок лікаря, або як розумний подорожник іде за досвідченим провідником, дарма, що прикра дорога, так і ми повинні йти за волею Божою. Аджеж Бог сам улекшив нам терпіння не тільки своїм власним прикладом, але й обітницею вічної нагороди (Лев XIII). Отже нехай людина робить з конечности чесноту (Св. Пилип Нер.). — Пригадаймо собі, як тішилися Апостоли з бичовання (Діян. Ап. 5, 11). Християнин в терпінні повинен так само тішитися, як ремісник, що має багато роботи, а знає, що чекає його за те велика нагорода (Св. Золот.). Рільник, що працює в поті чола, тішиться вже наперед з прийдешнього жнива. Купець не відчуває труднощів далекої подорожі, надіючись на сподіваний зиск. Так само і для християнина потіхою в терпіннях повинна бути надія майбутньої нагороди (Св. Золот.). Якщо б камінь мав розум, тішився б, що різьбар переробляє його в гарну статую короля. Наскільки ж більше повинні ми радіти, коли терпіння ушляхотнюють нашу душу (Корн. а Л.). Ми не повинні як крухе шкло лускати від першої зустрічі з терпінням (Св. Золот.). Тому говорім при найлегшім терпінні: „Слава Отцю і Сину і Святому Духу і т. д." — Є на жаль люди, що в терпінні нарікають і тратять терпеливість". Коли ближній домагається звороту позиченої нам речі, то віддаючи дякуємо йому; але коли домагається її Бог, ми нарікаємо на Нього" (Св. Франц. Бор.). Такі люди подібні до вояків, що тільки в часі супокою служать Богові, а від війни втікають. Нетерпеливість у терпіннях нічого не поможе людині; навпаки, вона терпить через те подвійно, а при тім ображає Бога. Така людина, як риба спіймана на вудку, що кидається, а через те раниться тільки ще більше. Одначе нема гріха, коли в терпінні плачемо і сумуємо; і Ісус Христос плакав та сумував на Оливній горі. Одначе не піддавайся розпуці в журі і сумі, бо по плачі і нарíканні приходить радість.

Через терпеливість у терпіннях доступаємо скоро високої *досконалости* і збираємо великі заслуги для себе.

Коли піддаємося терпеливо волі Божій в життєвих прикрощах, поступаємо скоро на дорозі духового життя, як корабель, що пливе з вітром або в напрямі течії (Вен.). Хто в терпінні піддається із вдовіллям Божій волі, зближається скоро, наче на крилах, до Бога (Альварез). Щасливий, хто видержить покусу, бо коли буде вірний, прийме вінець життя (Як. 1, 12).

Готовість до дальших терпінь дає нам міру, наскільки ми поступили в *досконалості.*

Запах кадила пізнаємо тоді, коли його запалимо; так само чесноту людини пізнаємо в терпінні (С. Григ. В.). Відвага воїна показується не в часі мира, але в війні (Св. Золот.). Грішник нарікає, коли терпить; початкуючий сумує, але одночасно жалує своєї нетерпеливости; хто поступив уже в досконалості, боїться щоправда з початку, але зараз набирає відваги і славить Бога; досконалий вкінці не чекає, аж прийдуть терпіння, але сам відважно йде їм назустріч (Св. Франц Саль.). Досконалі не просять Бога звільнити їх від покус і хрестів; навпаки, бажають їх і цінять так високо, як недосконалі багатства, золото та дорогі камені (Св. Тер.). Для праведників терпіння — радість, а не сум (К. Гуґо). Тому численні Святі кликали до Бога: „Господи, або терпіти, або вмерти!" — Хто може цілувати Божу руку як тоді, коли роздає добродійства, так і тоді, коли картає, цей осягнув вершок християнської досконалости і знайде спасення в Господі" (Св. Франц Саль.).

ҐЕНЕРАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ КАТ. АКЦІЇ У ЛЬВОВІ

ОСНОВИ КАТОЛИЦЬКОГО ВИХОВАННЯ

Вступ.

Католицька Акція — це світське апостольство, що має за завдання проникнути в усі без вийнятку ділянки життя й їх схристіянізувати, себто очисти з намулу, нанесеного всякими нехристіянськими чи протихристіянськими течіями. В своїй праці не може вона поминути й тієї преважної ділянки, що є підвалиною завтрашнього дня, а саме виховання дітей і молоді.

Тому саме в часі від листопаду 1937 до кінця лютого 1938 Ґенеральний Інститут Католицької Акції гр.-кат. Галицької Церковної Провінції за почином Жіночої Секції уладив у Львові ряд прилюдних конференцій на виховні теми. Їх ціллю було всебічне насвітлення найважніших проблєм, звязаних із дошкільним, шкільним та позашкільним вихованням. У програму кожної конференції входив реферат на якусь окреслену тему, дискусія, а вкінці устійнення певних висновків, що повинні стати напрямними для католицьких виховників.

Цьогорічні конференції не вичерпали ще всіх актуальних проблєм. У зимі 1937-38 відбувся, згідно з наміченим пляном, тільки

перший цикль, що складався з 14 конференцій та порушив ось такі теми: 1. Роля Католицької Акції у вихованні нової людини (реф. д-р М. Дзерович), 2. Передумови ідеального виховання (реф. Яр. Мандюкова з Перемишля), 3. Психольоґія дітей та молоді (реф. мґр. Яр. Чума, дві конференції), 4. Як вище, 5. Католицька виховна ідея (реф. о. Ір. Назарко ЧСВВ), 6. Вплив лібералізму та соціялізму на виховання (реф. д-р К. Чехович), 7. Виховна католицька ідея супроти фашизму, гітлєризму та комунізму (реф. інсп. В. Кузьмович), 8. Реліґійно-моральне виховання в дитячих роках (реф. о. ректор. М. Хавлюк), 9. Реліґійно-моральне виховання в середній школі (реф. мґр. Ю. Редько), 10. Освіта й виховання позашкільної молоді (реф. мґр. В. Сеньківський), 11. Виховна роля театру, кіна та преси (реф. о. д-р Й. Маркевич ЧСВВ), 12. Про коедукацію (реф. о. дир. В. Лициняк), 13. Плекання характеру (реф. дир. Т. Заморока із Станиславова), 14. Етичні основи суспільного виховання (реф. о. дир. Ю. Дзерович).

Конференції були призначені для тих, що практично займаються вихованням, себто для батьків та вчительства (вселюдного й середньошкільного). На жаль, треба ствердити, що наші виховники виявили слабе зацікавлення, чого доказом була невелика фреквенція на тих цікавих вечорах. Ґен. Інститут Кат. Акції сподієтся, що краща орґанізація наступного циклю, який розпічнеться в осени ц. р., здобуде дальшим конференціям більшу популярність. Покищо оголошує висновки з першого циклю, звертаючися до католицьких виховників із гарячим проханням, щоб їх основно перестудіювали, над ними призадумалися й витягнули з них консеквенції згідно зо своєю совістю.

Основи католицького виховання найбільш сконденсовано подає знаменита енцикліка Папи Пія XI. „Про християнське виховання". На її тлі повстав уже серед католицьких народів цілий ряд дуже поважних творів, що основно обговорюють кожну виховну проблєму. В нас треба відмітити появу дуже цінної „Педаґоґіки" о. Ю. Дзеровича, а конференції Ґен. Інституту Кат. Акції й висновки з них повинні впровадити тези енцикліки до нашої виховної практики.

Оголошуючи їх до прилюдного відома (прохаємо при цьому прихильні католицькій ідеї пресові орґани, як у краю, так і за границею передрукувати ці висновки, коли не в цілості, то в есенціональному скороченні), Ґен. Інститут КА. звертає увагу, що 3 реферати, читані на конференціях, а саме: д-ра К. Чеховича „Лібералізм і соціялізм", о. Ір. Назарка, ЧСВВ „Католицька виховна ідея" й о. дир. В. Лициняка „Спільне навчання хлопців і дівчат" були друковані в журналі „Католицька Акція", а також появилися окремими відбитками, які в ціні по 0.20 зл. можна набути в українських книгарнях, або безпосередньо в видавництві (Львів, Н. Світ 22).

Висновки з прилюдних конференцій на виховні теми.

I. Католицька виховна ідея.

1. Католицька виховна ідея орґанічно випливає із суті людської природи й відповідає докладно в усьому природним потребам одиниці та суспільства. Одночасно вона згідна з Обявленням Бога,

Творця людської природи, та має за собою двотисячолітній досвід і традицію католицької Церкви.

2. Католицька виховна ідея визначається ось тими прикметами:

а) є динамічна, бо старається витворити активну моральну силу, яка спонукала б людину творити добро;

б) є оптимістична, бо вірить, що кожний вихованець при відповідних зусиллях може стати добрим і перемогти нахили до злого, спричинені в людській психіці первородним гріхом;

в) є всеобіймальна, бо охоплює цілість людського життя;

г) є поступова, бо приймає з кожної новітньої виховної системи те, що в ній добре.

II. Ціль виховання.

Ціллю католицької педаґоґіки є виховати людину на образ і подобу Божу та на глибоко реліґійного й активного члена своєї нації.

III. Виховник.

1. В часі загального панування протихристіянських течій, а зокрема матеріялізму, перша передумова виховання молоді це поглиблення й зміцнення християнства серед батьків і виховників, та поворот до нього тих, що від цього джерела правди віддалилися.

2. Одинока з основних передумов правильного виховання це знання психольоґії дитячого й молодечого віку, тому батьки й виховники повинні присвятити більше уваги теоретичним студіям психольоґії, зокрема психольоґії в християнському освітленні.

3. Батьки й виховники повинні кермуватися в своїй виховній праці розумною любовю до вихованців, як найважнішим і найдоцільнішим виховним засобом, вистерігаючись одночасно всякої поблажливости супроти дитячих примх і норовів.

4. Вчителями й виховниками католицьких дітей повинні бути віруючі та практикуючі католики, що впливатимуть на молодь не тільки словом у часі лекцій, але передовсім особистим прикладом та цілим своїм приватним життям.

IV. Вихованець.

1. Вартість дитини в католицькій виховній системі найкраще бачимо із слів Христа: „Хто прийме одно таке мале дитя, Мене прийме". (Мат. 18, 1). Католицька педаґоґіка бачить у дитині образ і подобу Божу.

2. Душа дитини найподатливіша на виховні впливи в роках 1—7, а тим самим добрий чи лихий вплив у цих роках залишає тривкий слід на ціле життя, про що батьки й виховники повинні постійно памятати.

3. Окремої уваги вимагає вік дозрівання в роках від 13—15, а допомоги в виробленні світогляду вік від 17 до 21 років.

V. Роля дому в вихованні.

1. Природний і найкращий чинник виховання це родина, а найважніші виховники — це батько й мати.

2. Батьки тоді найкраще зможуть сповнити своє завдання, коли ясно здаватимуть собі справу зо своєї високої місії та заздалегідь до її сповнення приготовляться.

3. У звязку з цим слід повести широку освідомлюючу акцію серед молоді обох полів, щоб дати їй ще перед заключенням подружжя правдиве, християнське зрозуміння подружих завдань.

4. Треба поширити поміж молоддю пересвідчення, що тільки одиниці безумовно чесні, вільні від шкідливих налогів та духових обтяжень, здібні створити повновартісну суспільну клітину — родину.

5. В кожній християнській хаті повинно бути св. Письмо, або ілюстрована Біблія, апробована католицькою Церквою, що послужить батькам за основу до оповідань і гутірок, які від наймолодших років формуватимуть душу дитини.

VI. Школа.

1. Шкільне навчання окремих предметів не може бути ведене таким способом, щоб супротивлялося засадам релігії, а навпаки, повинно показувати молоді велич, славу й мудрість Творця Вселенної.

2. Завдання школи — не тільки навчати, але передовсім виховувати, себто творити моральний характер на релігійній і національній основі.

3. Релігійно-моральне виховання в школі це обовязок не тільки катехита, але всіх без вийнятку вчителів даної школи, подібно як виховання національне чи державне.

4. Окрему увагу мусить католицька суспільність звернути на те, щоб середні школи, в яких учиться наша молодь, були не тільки формально, але й фактично католицькі, бо середня школа це чинник, що оформлює психічно кадри майбутньої інтелігенції.

5. При перероблюванні шкільної лєктури католицькі вчителі звертатимуть увагу передовсім на морально-етичну та національно-виховну вартість читаних творів.

6. Зокрема в нашій шкільній практиці треба всіма силами поборювати таке нездорове явище, занесене лібералістичною та соціялістичною педагогією, як протиприродна й безумовно шкідлива в наслідках коедукація обох полів у середній школі. Ніякі мотиви економічного характеру не можуть цього зла виправдувати.

7. Треба мобілізувати католицьку суспільність до боротьби за віроісповідну, отже для католицьких дітей — католицьку, школу з католицькими вчителями й підручниками.

VII. Виховання позашкільної молоді.

1. Виховання української позашкільної молоді, яка творить найбільший відсоток усієї української молоді, це одна з найважніших ділянок суспільної праці.

2. Пізнання духового розвитку тієї молоді та довкілля, в якому вона живе, це конечна передумова для її успішного виховання.

3. Метою освіти й виховання позашкільної молоді не може бути саме тільки поширення її знання, але передовсім защіплення

в її душу великих ідеалів та вартостей, якими й для яких ця молодь житиме.

4. Найвищі вартості, що визначують ціль життя людини на землі, це вартості Христової Католицької Церкви й вони мусять бути основою виховання як шкільної, так і позашкільної молоді.

5. З тих найвищих вартостей випливають та знаходять у них своє найглибше обоснування вартості національні, що в системі виховання молоді мусять теж мати своє важне місце.

6. Навчання й виховання позашкільної молоді не може бути відірване від умовин і життя молоді, але мусить виходити від дійсних явищ життя. Молодь мусить навчитися відповідно ці явища оцінювати й на них реаґувати.

VIII. Роля театру, кіна та друкованого слова у вихованні.

1. Серед чинників, що поза школою та домом у дуже значній мірі впливають на формування молодої душі, визначне місце займає театр, кіно та друковане слово.

2. У звязку з цим українська католицька суспільність видвигає такі постуляти:

а) підтримувати та основувати видавництва добрих сценічних творів;

б) зладити спис драматичних творів, згідних з християнською етикою та конструктивних під національним оглядом;

в) вносити одиничні та збірні протести проти висвітлювання невідповідних фільм і всіма можливими засобами їх поборювати;

г) створити добре мандрівне кіно;

ґ) інтервеніювати у шкільної влади в справі невідповідних підручників і шкільної лєктури;

д) орґанізувати збірні інтервенції проти визичалень, що поширюють злі книжки;

е) створити визичальню добрих книжок з окремим відділом літератури для молоді;

є) оголошувати списки добрих книжок та остерігати публику перед небезпекою від злої книжки та преси.

IX. Виховання супроти актуальних суспільно-політичних течій.

1. Суспільно політичними течіями, що під сучасну пору в більшій чи меншій мірі впливають на напрям виховання нашої молоді, є лібералізм, соціялізм, комунізм та скрайній націоналізм.

2. Основна думка лібералізму, ніби людина з природи добра, є протихристіянська, бо супротивиться християнській правді про первородний гріх.

3. Ліберальна засада необмеженої свободи одиниці — погубна в своїх наслідках у всіх ділянках життя, бо визволяє злі нахили людської природи й веде до загального упадку моралі.

4. Лібералістична байдужість до релігії й засада, ніби „релігія це приватна справа", веде до усунення релігії від усякого впливу на прилюдне життя й до поширення безбожництва.

5. Фільософічні підвалини соціялізму є протихристіянські, бо приймають за правду теорію матеріялізму, що заперечує Бога й людську душу.

6. Лібералізм і соціялізм шкідливо впливає на українську систему виховання і тим більш небезпечний, що виступає звичайно замасковано під гаслами „консолідації”, „компромісовости”, „толєранції”, „поступовости” й „науковости”.

7. Обовязок християнської української суспільности — рішуче протиставитися впливам лібералізму й соціялізму як у сфері ідей, так і в сфері орґанізації української виховної системи.

8. Ті скрайні напрямки, що ставлять на місце Бога націю, расу, чи колєктив, незгідні з християнськими засадами й тому у виховній праці треба їх поборювати.

X. Виховання й Католицька Акція.

1. Найправильніший шлях до переміни матеріялістичного способу думання на ідеалістичний, християнський, це простудіювання батьками й виховниками праць, видаваних, як усесвітньою, так і українською Католицькою Акцією.

2. Тільки отверте признання провідної ролі Католицької Акції у вихованні як старшого, так і молодшого покоління, може стати зворотною точкою для відродження розбитої та пониженої української нації.

ХРОНІКА

ЛІТЕРАТУРНІ НАГОРОДИ УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО СОЮЗУ.

Головна Рада Українського Католицького Союзу уфундувала — подібно, як попередніх літ, так і цього року — літературні нагороди за 1938. р. в висоті 1.000 зл. Цьогорічне жюрі візьме під увагу як мистецькі літературні твори, що вносять в українську літературу позитивні вартості з християнського і національного погляду, так і ідеольоґічно — світоглядові праці, видані в 1938. р., що розробляють християнську ідеольоґію та застосовують її до сучасних українських обставин.

Членами жюрі для визначення згаданих нагород іменувала Головна Рада УКС.: о д-ра Г. Костельника (як голову), д-ра ред. М. Гнатишака, м-ра ред. П. Ісаєва, м-ра Ю. Редька і о. ред. П. Хомина.

Вислід літературного конкурсу подасться до відома 10. II. 1939. року.

ЗА ГОЛОВНУ РАДУ УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО СОЮЗУ:

Модест Каратницький — голова

о. Олександер Буць — секретар

РЕЦЕНЗІЇ

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“ В УЖГОРОДІ.

Річник XII (за р. 1936). Ужгород, стор. 142.

Літературно-науковий відділ ужгородської „Просвіти“ почав видавати наукові збірники з р. 1922, присвячені вивченню історії Закарпатської України. Тепер видано одинадцятий том, а в ньому праці шістьох авторів.

Збірник зачинає Іван Панкевич „покрайніми записками“ на старих церковних книгах краю. В XVII. і XVIII. в. в., коли там ще не було часописів, які зберігали б память про якусь важливішу подію чи увіковічнили б імя жертводавця книги, на чистих краях книжок робили духовні особи короткі хронікарські нотатки, звичайно рукою і церковно-словянським письмом. Якраз збірку таких записок, зібраних із великим накладом праці, опрацьовано й видруковано. В них є матеріяли і для фільольоґів. Панкевич, що знаний уже з досліду місцевої української говірки, успішно аналізує вряди-годи мову записів, цю церковно-українську мішанину; але в записках можна зустріти й уривки та нотатки, що мають і інше значення, напр. для соціяльно-господарської історії краю.

Василь Гаджеґа продовжує свої знані „додатки до історії русинів і руських церков“, що цього разу приносять деякий фактичний матеріял, головно до зовнішньої історії унійних церков в окремих селах Землинщини для другої половини XVIII. в.; є там також деякі відомості до історії боротьби реформації з унією. На жаль, згадана праця це лебединий спів прелата Гаджеґи, дуже продуктивного історика краю: 15. III. 1938, у 75-му році життя, помер він в Ужгороді.

Августин Волошин в статті під заголовком „оборона кирилики“ зайнявся власне останнім мадяризаційним наступом на українців: тоді силоміць вводили григоріянський календар (нового стилю), замість дотеперішнього юліянського (старого), а також урядово домагалися викинути кирилицю з церкви та школи і замінити її мадярською азбукою. Автор особисто активно обороняв національні українські традиції від тих нападів, і тому його стаття, зміцнена документами, не тільки річева, а й захоплює читача.

Федір Стешко, знавець історії словянської пісні, а зокрема православного церковного співу, пише про „церковну музику“ Закарпатської України. При тім між іншим спростовує він погляд В. Саханєва, висловлений в „Podkarpatoruske Revue“ (1936 р. ч. 1), що нібито на Закарпатті і в Московщині (принаймні в сільських церквах) співають ті самі мельодії.

Далі йдуть праці нових авторів. На місце покійного сеніора місцевої історичної науки прийшли дві нові молоді сили з того ж народовецького (українського) напряму, а то Гліб Кінах (священик, василіянин) і Микола Лелекач (д-р і архівар краєвого архіву в Ужгороді). Обидва написали розвідки з соціяльно-господарської ділянки.

Перший на основі архівних даних найстарішого в краї Чернечого манастиря (під Мукачевом) пише про населення села Підманастир в р. 1773. Його праця потверджує знаний кольонізаційний приплив галицько-українського населення в XVIII. в. Подає вона також деякі дані про манастирських „желярів“ з часів М. Тереси. Про них досі ніхто нічого не писав.

Лелекач зайнявся „штоловими доходами греко-католицьких священиків в б. Ужгородській жупі“ у 1730 р., коли їх побори за обрядові відправи нічим не були устійнені, і коли вони брали стільки, скільки могли від вірних дістати. Самозрозуміло, що при тім мусів автор призадуматися над цікавим питанням реальної вартости грошей. Лелекач, вихованець празького Карлового університету (ученик Бідла), заповідається дуже гарно як дослідник краєвої історії.

Збірник вийшов за матеріяльною підмогою Міністерства шкіл і нар. освіти, Краєвого Виділу, та гр.-кат. Мукачівської Єпархії. Цінним змістом він вповні на те заслуговує і тому з признанням треба поставитися до згаданих трьох інституцій за їх поміч у такій важливій культурній справі.

Проф. Олександер Мицюк.

З ПРЕСИ і КНИЖОК

В **„Меті“** (з 26. VI. с. р.) читаємо: „Католицька наука проголошує, що всі працівники повинні мати запевнену екзистенцію, т. зн. такі умовини, які запевнювали б відповідну участь у суспільнім доході, вистарчальну на цілковите заспокоєння потреб. На перший плян виступає тут катеґоричне домагання платні, вистарчальної на прожиток родини. „Працівник — каже Папа Пій XI. — має право до такої платні, що запевнила б прожиток йому і його родині“...

Домагання платні, вистарчальної на прожиток родини, це один із найважніших постулятів католицької суспільної науки і перша умовина поправи суспільних відносин“.

Дуже слушні і глибокі слова. Справді треба, щоб ці засади намагалися зреалізувати всі українські працедавці, а бодай щоб зробили це якнайскорше всі католицькі установи.

Недавно появився переклад 1-го тому повісти Уласа Самчука **„Волинь“** у видавництві „Руй“, зроблений Т. Голендром, із передмовою Ксаверія Прушинського. Із тієї передмови подаємо деякі вийнятки:

„Великі твори селянської літератури Скандинавії, Німеччини, Чехословаччини повстали в добі, яка прийшла в тих краях уже після перетворення села німецького, данського або чеського, після остаточного відходу від середнєвічного ладу села, що єднав у собі там згідливо панщизняні елементи і... колективістичні під „спільним дахом“ темряви і нужди. Селянська література повстала там після комасації і після народньої школи, після кооперативного руху і після загального виборчого права. На велику боротьбу села вона дивиться вже як на минуле. Зате українська селянська література, головно „Волинь“ іде поруч з усіма цими перемінами, наче сівач за плугом, що розрізує ріллю, наче кінь, що цей плуг на розрізах скиби випереджує. Коли у творчості Тараса Шевченка маємо наймогутніший рефлекс панщини в цілій европейській літературі, то, дивлячись на творчість Самчука та його земляків, можна висловити думку, що ніодне село, ніодна селянська маса в Европі, не буде колись мати такого вірного документу і такої літературно вартісної картини, як спало та прокидалося село, як село та селянська маса на схід від Сяну та Буга...

Велика моральна вартість книжки — її людський підхід до селянина. Передвоєнна російська література і література польська показували нам звичайно селянина як над-людину або під-людину. Раз це сотворіння, що тільки молиться і співає, якої думка повна якоїсь нам недосяжної мудрости і правди з Божого надхнення, а іншого разу це сотворіння йде за найнижчими інстинктами: помсти, хапчивости, облуди, ненависти та запеклости. Толстой і Ґоркий, Реймонт і Ковальський. У Самчука — селянського сина і письменника, який не реклямує себе своїм „пролетаріянством“, нема нічого з такого становища: селянин в нього — людина з людськими прикметами і хибами, з людською величиною і нуждою. Для цього українця селянин це майже все його громадянство, не тільки одна суспільна кляса! Але він уміє його картати, докоряти йому, оцінювати неґативно, хоч із синівською любовю. Так не писав і не пише ніодин з наших письменників, ліриків-демаґоґів про селянина. Саме так це відчув Самчук.

...Не лякаймося правди! Може згадаємо мелянхолійно, що той край, край Крашевського та Коженьовського, Словацького і Запольської, скінчився в нашій літературі на „Пожежі“ Коссак-Щуцької. Ще сьогодні тут бореться з нами за право до тієї землі чужа мова і чужий плуг“.

НОВІ КНИЖКИ

ПОЕЗІЇ

М. Дяченко: **Юні дні.** Друга збірка поезій. Станиславів 1938, 16⁰, 48.

ПРОЗОВА БЕЛЄТРИСТИКА

Б. Лепкий: **До Зарваниці.** (З казки мого життя). Бібл. „Діла". Л. 1938, 8⁰, 150.

О. Цегельська: **Ганнуся йде до міста.** Бібл. „Діла", Л. 1938, 8⁰.

Ґ. Ґеземан: **Утеча.** Із сербського щоденника 1915 і 1916 р. Переклад П. Карманського. З передмовою М. Рудницького. Бібл. „Діла", Л. 1938, 8⁰, 224.

Ю. Опільський: **Ідоли падуть.** Істор. пов. з часів Володимира Вел. Т. І. Бібл. „Діла". Л. 1938, 8⁰, 170.

В Островський: **Князь Сила-Тур.** Істор. опов. з X. ст. З передм. автора. Укр. Бібл. Л. 1938, 16⁰, 128.

В. Островський: **Між двома революціями** (1905—1917). Повість з життя Холмщини. Вид. „Батьківщина". Л. 1938, 16⁰, 196.

Д. Дефо: **Робінзон Крузо.** Ч. II. Переповів Ю. Шкрумеляк. „Світ Дитини". Л. 1938, 16⁰, 80.

Я. Дзиндра: **Як здобути щастя і багатство** або історія одного села. Опов. Накл. „Відродження". Л. 1938, 16⁰, 24.

ДРАМА

о. д-р Гр. Соловій: **З пекла до раю.** Драма на 3 дії з сучасного життя.

РЕЛІҐІЯ — ТЕОЛЬОҐІЯ

Унійний Зїзд у Львові. Матеріяли зібрав і упорядкував о. В. Кучабський. Праці Богосл. Наук. Т-ва у Львові. Л. 1937, 8⁰, 270.

о. д-р Г. Костельник: **Правда про стиґматичку Евстахію Бохняк.** (Письмо до Митрополичого Ординаріяту) Власним накладом. Л. 1938, 8⁰, 74 (1 іл.).

Д-р В. Левицький: **Реліґія і наука** (великодні гадки). Накладом автора. Л. 1938, 16⁰, 32.

Т. Коструба: **Володимир Вел., будівничий Української Держави.** У 950-ліття хрищення України. Бібл. „Скала", ч. 8. Стан. 1937, 16⁰, 32.

М-р О. Буць: **Хрест на Україні** (у 950-ліття Вол. хрещення України). „Християнська Книжка", Л. 1938, 16⁰, 32.

о. М. Ріпецький: **Св. Володимир В. Володар і Хреститель України.** „Бібл. Реліґ. Освіти". Жовква. 1938, 16⁰, 40.

А. Лотоцький: **Св. Володимир В.** Життеписне опов. З ілюстр. М. Левицького. Вид. „Криниця" в Перемишлі при „Укр. Бескиді". Перемишль, 1938, 16⁰, 64.

О. Горицвіт: **Свято з неба в Україні.** Памятка 950-ліття хрещення Руси-України. Накл. Діл. Ком. Свята Христ. України. Л. 1938, м. 8⁰, 54+10 анон. Ілюстр.

Цим знаком переможеш. Ювілейні проповіді з приводу 950-ліття хрещення Руси-України. Накл. Діл. Ком. Свята Християнської України. Л. 1938, м. 8⁰, 72.

З нами Бог. Матеріяли до уладж. ювіл. академій у 950-ліття хрещення України. Накл. Діл. Ком. Свята Християнської України. Л. 1938, м. 8⁰, 54.

С. Орлюк: **Князь Володимир Вел.** Вид. „Просвіта". Л. 1938, 16⁰, 48.

о. І. Луб ЧСВВ: **Про Святе Письмо.** Бібл. рел. освіти. Жовква, 1938. Вид. ЧСВВ, 16⁰, 32.

М. Чернець: **Злочинна іскра.** Про лиху книжку і пресу. Вид. ЧСВВ. Жовква 1938, 16⁰, 48.

о. В. Цебровський: **Чувайте — про сектанство.** Накл. ком. будови церкви в Брахівці (парохії Кути). 1938, 16⁰, 48.

М. Чернець: **Обережно з вогнем!** Ч. І. Катол. читання. Вид. ЧСВВ. Жовква 1938, 16⁰, 20.

ПУБЛІЦИСТИКА — СПОМИНИ

Б. Кравців: **Дон Кіхот в Альказарі.** Збірка статтей. Вид. „Обрії". Обг. М. Бутовича. Накл. автора. Л. 1938, 16⁰, 96

Ю. Литвиненко: **Запорізм.** Націон.-політ. світогляд нового покоління. Париж, 1938, 8⁰, 54.

С. Шемет: **Як то було на Україні за часів Гетьманщини 1918. р.** Переоцінка фальшивих

уявлень. Накл. „Нової Зорі“. Л. 1938, 16⁰, 36.

І. Обух: **Де Валєра.** Вид. Деш. Книжки. Л. 1938, 16⁰, 32.

Відповідь клеветникам і наживникам. (Документи у справі Т-ва „Сила“). Накл. В-ва „Батьківщина“, В. Крохмалюк. Л. 1938, 16⁰, 56.

НАУКА

М. Олександрович: **Історія нового українського письменства.** Кн. І. Від Котляревського до Шевченка. Бібл. „Скали“, ч. 13, Стан. 1938, 16⁰, 32.

Д-р О. Грицай: **Нерозгадана Сфінкс** (Марко Вовчок). Вид. „Обрії“. Л. 1938, 16⁰, 40.

Д. Харамбура: **О. Маковей.** Накл. „Гарт“. Яворів, 1938, 16⁰, 32.

Т. Коструба: **Історія України.** Кн. І. Найдавніші мешканці України. Бібл. „Скали“ ч. 12. Стан. 1938, 16⁰, 32

Історія української культури під заг. ред. д-ра І. Крипякевича. Вид. І. Тиктор. 519 ілюстр. Л. 1937, 8⁰, 718.

Ґеоґрафія українських і суміжних земель. Т. І. Загальна ґеоґрафія. Зредаґ. і опр. д-р В. Кубійович при співучасті 12 учених. Укр. Вид. Інст. Львів, 1938, 8⁰, 512 (карти й ілюстр.).

Ю. Тарнович: **Верхами Лемківського Бескиду.** Мандрівн. провідник по Лемківщині. Накладом „Плай“. Л. 1938, 16⁰, 64 (ілюстр.).

РІЖНЕ

IV. Український статистичний річник 1936—1937. Вид. Наук. Т-во ім. Т. Шевченка у Львові. Варшава-Львів 1938, 16⁰, 305+огол.

Д-р В. Витвицький, М. Колесса, д-р З. Лисько: **Диригентський порадник.** Союз Проф. Музик у Львові. Укр. Вид. Інст. у Львові 1938, 8⁰, 240 (ілюстр.).

Л. Бачинський, скавтмайстер: **Сліди.** В-во „Український Пласт“. (Пл. підручник). Прага 1938. 16⁰, 96.

30-ліття ґімназії „Рідної Школи“ в Яворові. Накл. Ювіл. Ком. Яворів, 1938, 8⁰, 96.

4-літня коедукаційна купецька ґімназія „Р. Ш.“. Проспект. Л. 1938, 16⁰, 16.

С. Гайдучок: **Вплив фізичного виховання на вдачу нашої молоді.** Відбитка із зб. „Перший український педаґ. конґрес 1935“ Л. 1938, 16⁰, 12.

НОВІ ЖУРНАЛИ

Студентський Вістник. По конфіскаті наклад другий. Ч. 1—2. Липень-серпень 1938. Р. І. Місячник, Л., 8⁰, 56.

ERRATA

В попередньому числі (4—5) трапилось кілька більших помилок у статті М. Матіїв-Мельника „Дві креації в творах Федьковича“. Стр. 148, 11. рядок здолу: „**Туга**“, має бути: „**Пуга**“; стр. 149, 19. р. згори: „Федьковах“, має бути: „Федькович“; стр. 149, 9. р. здолу: „Де я де завтра...“, має бути: „Де я до завтра...“; стр. 152, 3 р. здолу: „Камерд“, м. б.: „ Камерад“; стр. 153, 12. р. згори: „Камеряда“, м. б.: „Камерада“; стр. 153, 22. р здолу: „бадечка“, м. б.: „бадічка“; стр. 154, 27. р. здолу: „бо“, м. б. „що“; стр. 154, 16 р. здолу: „помічники“, м. б. „поличники“; стр. 155, 16. р. згори: „декукул“, м. б.: „де кукул“; стр. 155, 22. р. згори: „ні вітру ні хвилі“, м. б.: „ні вітру, ні хвилі“.